

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ЕВРОПЕИСТИКА“

НАУЧНО НАПРАВЛЕНИЕ 3.3. ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ
(ЕВРОПЕИСТИКА - МЕДИЙНА ПОЛИТИКА И ПРАВО НА ЕС)

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на
образователна и научна степен „доктор“

на тема:

**„ДЕЗИНФОРМАЦИЯ ОНЛАЙН:
СТРАТЕГИИ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ В ЕС“**

на

Мария Петьова Юрукова

Научен ръководител:
проф. дпн Нели Огнянова

СОФИЯ, 2022 г.

Съдържание

I. Обща характеристика на дисертационния труд.....	3
1.1. Обем и използвана литература.....	3
1.2. Актуалност и значимост на темата.....	3
1.3. Обект, предмет, цел и задачи.....	6
1.4. Изследователска теза.....	8
1.5. Методология и използвани методи на изследване.....	9
1.6. Ограничения на изследването.....	9
II. Основна структура и кратко изложение на дисертационния труд.....	11
2.1. Структура и съдържание.....	11
2.2. Кратко изложение.....	13
2.2.1. Въведение.....	13
2.2.2. Първа глава: Обща теоретична и концептуална рамка за изследване на дезинформацията в контекста на променящата се медийна екосистема в цифрова среда.....	14
Основни изводи и резултати.....	25
2.2.3. Втора глава: Стратегии и подход за противодействие на дезинформацията онлайн на равнище ЕС.....	27
Основни изводи и резултати.....	42
2.2.4. Трета глава: Прилагането на подхода на ЕС: Случаят с България.....	45
Основни изводи и резултати.....	52
2.2.5. Заключение.....	55
III. Научни приноси в дисертационния труд.....	59
IV. Списък на публикациите по темата на дисертационния труд.....	61
4.1. Публикации на български език.....	61
4.1. Публикации на английски език.....	62

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1.1. Обем и използвана литература

Дисертационният труд е с общ обем 336 страници, от които въведение, изложение, състоящо се от три глави, заключение и библиография. Допълнително има три приложения, от които въпросник за полустандартизирано интервю; кореспонденция с институции; схеми и изображения, както и списък с акроними и съкращения, които не са включени в посочения обем.

Списъкът с използваната литература включва общо 233 първични и вторични източници, които са разделени в три групи: научна литература (107), официални документи и институционални източници (88) и други (38), сред които индекси, изследвания на гражданския сектор, медийни публикации и др. Източниците са предимно на английски (162) и български език (66), с изключение на два на френски, два на руски и един на испански език.

1.2. Актуалност и значимост на темата

Актуалността и значимостта на темата на дисертационния труд се обосновава от разнородни, макар и взаимосвързани, специфични социални и научни причини.

Първо, в контекста на социалното значение на разглежданата тема е важно да се посочи, че с нарастване употребата на новите технологии и на интернет, явлението *дезинформация* и негативните ефекти от неговото разпространение се отразяват по-бързо в обществото и достигат по-голям обхват. Както в световен мащаб, така и в Европейския съюз (ЕС) се наблюдава увеличаване на нивото на невярна информация онлайн, а липсата на лесно достъпно и качествено съдържание засяга европейските граждани и общество, като влияе на политическите и личните им решения, на способността им да защитават собствения си интерес, на сигурността им и на стандарта им на живот.

Второ, причините за този многопластов, сложен и комплексен проблем, какъвто е дезинформацията в цифрова среда, са разнородни. Въпреки това има консенсус сред академичните среди, че да се очаква едно единствено или универсално и всеобхватно решение е нереалистично. Нещо повече, специфичните мерки за противодействие водят в различна степен до сблъсък между основни човешки права, като най-общо може да се разгледа сблъсъкът между гарантирането на достъп до качествена информация и

ограничаването на свободата на изразяване, и обуславят като ключова нуждата от установяване на подходящ баланс между тях в контекста на противодействието на дезинформацията онлайн. Наличието на тези противоречия, наложени от изискването за все повече прозрачност и отговорност при предоставянето и получаването на информация, създава необходимост от търсене на научни разработки, които да спомогат за определянето и анализирането на подходите и стратегиите за противодействие на онлайн дезинформацията в ЕС и за приложимостта им на ниво държави членки.

Трето, навременността на анализа по избраната проблематика се аргументира с нуждата от повече академични трудове в тази нова интердисциплинарна предметна област на науката, включваща както медийни изследвания, установени и добре познати в социалните науки, така и задълбочено разбиране на бизнес моделите на платформите, технологичните компании и като цяло на организацията на обществения живот в цифрова среда. В европейските научни среди вече се открояват изследователи, които да работят активно по темата, но към момента в българската академична общност липсват емпирични и концептуални изследвания, които да разглеждат фокусирано и в цялост подходите на ЕС за противодействие на дезинформацията онлайн, макар множество автори да се спират на различни аспекти от нея. Прегледът на академичните публикации в областта на изследователския труд установява, че основните научени постижение към момента се отнасят до изясняване на самото понятие *дезинформация*, като няма наложена една дефиниция, макар да има вече възприети такива и от Съвета на Европа, и от ЕС. Наблюдават се множество научни разработки, които разглеждат проявленията на дезинформацията, и то предимно в контекста на президентските избори в САЩ и на референдума за напускане на Обединеното Кралство от ЕС от 2016-та година, когато темата става изключително актуална. В България, макар и рядко, се срещат публикации, които разглеждат отново проявленията на дезинформацията онлайн, предимно по време на избори, като концептуални изследвания почти липсват. В допълнение към необходимостта от повече европейски проучвания в областта, липсата на подобни изследвания сред българската научна общност дава важен аргумент за значимостта и актуалността на избраната тема. Настоящият труд представлява академично усилие, което да допринесе в търсенето на научни отговори на национално, европейско и глобално ниво, специфично по отношение на противодействието на проблема с дезинформацията онлайн.

Четвърто, разпространението на дезинформацията се приоритизира от Европейската комисия (ЕК), която през март 2018 година за първи път излезе с доклад по темата, разглеждащ евентуални мерки за борба с явлението, надхвърлящ дезинформационните кампании от трети страни, които бяха до този момент (от 2015 г.) в политическия фокус на Съюза. През 2018 г. ЕК даде определение за обхвата на дезинформацията¹ и публикува План за борба с нея². През декември 2020 г. ЕК направи две предложения за надграждане на правилата, регулиращи цифровите услуги в ЕС: Законодателния акт за цифровите услуги (ЗАЦУ)³ и Законодателния акт за цифровите пазари (ЗАЦП), като Законодателният пакет се счита за един от стълбовете на политиката на ЕС за борба с дезинформацията наред с Кодекса за поведение във връзка с дезинформацията, който е инструментът за саморегулация, прилаган в ЕС от 2018 г. По този начин в рамките на краткия период от шест-седем години стратегиите на ЕС в областта доведоха до това да може към момента да се говори за „европейски подход“ за противодействие на дезинформацията, който да е предмет на изследване, въпреки че той се изменя с относително бързи темпове, а динамиката на изследвания предмет несъмнено е едно от основните предизвикателства пред изготвянето на настоящия дисертационен труд.

Пето, допълнително в контекста на световна пандемия, причинена от Ковид-19, дезинформацията и конспиративните теории се превърнаха в значителна заплаха за общественото здраве, което доведе включително и до въвеждане на понятия като *инфодемия*. По този начин темата стана важен елемент в намирането на решение на здравната криза в световен мащаб. В някои държави от ЕС, сред които е и България, където доверието в институциите и медиите е ниско в сравнителен европейски план, независимостта и ефективността на медийния регулатор са подложени под съмнение и качествената журналистика е дефицит, ефективното противодействие на разпространението на невярна информация е основен фактор за решението на подобни кризи, изискващи доверие в официалните данни, администрацията, медиите и институциите.

---

¹ European Commission (EC). COM(2018) 236 final. Tackling online disinformation: a European Approach.

² European Commission (EC). JOIN(2018) 36 final. Action Plan against Disinformation.

³ European Commission (EC). COM(2020) 825 final. Proposal for a regulation of the European parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC.

Шесто, най-скорошният, но и изключително показателен пример за огромното значение на дезинформацията от края на февруари 2022 г., е свързан с войната в Украйна и мащабните кампании за разпространение на информация с целенасочено зловредно влияние, което поражда допълнителни рискове за сигурността в Европа.

Изведените дотук аргументи задават актуалността и значението на темата на дисертационния труд, както и обуславят нуждата от подобни научни изследвания.

1.3. Обект, предмет, цел и задачи

Обект на дисертационния труд е явлението *дезинформация* в цифрова среда.

Предмет на изследването са стратегиите и подходът за противодействие на дезинформацията онлайн в Европейския съюз.

Основната цел на дисертационния труд е да се анализират стратегиите за противодействие на дезинформацията онлайн в ЕС и да се определи избраният към април 2022 г. европейски подход по темата с оглед на приложимостта му в държавите членки на Съюза, като в частност се изследва случая с България.

Същинската част на дисертацията съдържа **три глави**. Логическата структура на текста е подчинена на последователността от стъпки за реализация на целите и основните задачи на изследването. За да бъде постигната целта на изследването са поставени научноизследователски задачи, които отговарят на разработените в дисертационния труд глави.

В рамките на **Първа глава** са поставени четири задачи, чието наличие е условие за ефективно изследване на същността и ефектите от разпространението на невярна информация в информационното общество, целящо достигане до и представяне на обща теоретична и концептуална рамка, което е предпоставка за качествен анализ и оценка на стратегиите и мерките за противодействие на дезинформацията онлайн, предприети в ЕС, така че да бъде постигната основната цел на настоящия дисертационен труд. Първата задача е да бъде представен основният изследователски проблем, а именно дезинформацията като заплаха за качествената информация в цифрово време и невъзможността за прогресивно развитие на обществото без основано на знания комуникативно действие, през призмата на социалната, политическата и медийната научна теория. Втората – да се разгледат и анализират основните понятия, дефиниции и концепции по отношение на дезинформацията онлайн, които се развиват в полето на нова интердисциплинарна научна област и да се проследи тяхното развитие и актуално състояние в контекста на променящата се медийна екосистема в цифрова

среда, за да се даде основа за изпълнение на следващите цели и задачи на дисертационния труд. Третата - да се опишат, разграничат и систематизират основните характеристики и аспекти на дезинформацията в цифрово време. Четвъртата – да се направи сравнителен анализ, от една страна, на предлаганите в науката, а от друга - на прилаганите подходи за противодействие на дезинформацията онлайн в практиките на държавите в ЕС, Европа и света, като са разгледани както законодателни, така и незаконодателните мерки, както и възможностите и рисковете, които те създават.

Във **Втора глава** са поставени също четири основни задачи. Първо, да се представи общата правна рамка в ЕС по отношение свободата на словото в интернет, даваща основата за изграждане на европейските стратегии за справяне с дезинформацията. Второ, да се анализира, включително чрез създаване на подходящ методически инструментариум, начинът за формиране на стратегиите за противодействие на дезинформацията онлайн, като са представени както функциите и ролята на институциите на Съюза в този процес, така и отговорните структури в администрацията на ЕС. Трето, да се представят и систематизират конкретните стъпки и действия за борба с дезинформацията на равнище ЕС по хронологичен ред, което позволява, от една страна, да се обособят възможни етапи и ключови фактори при развитието на стратегиите по изследвания проблем и от друга, да се изведат ключови тенденции в процеса, след създаване на инструментариум, вземащ предвид спецификата на хоризонталните политики, каквато се очертава да е тази, свързана с предмета на изследването. Четвърто, да се анализира избрания от ЕС подход на *двойна предпазна мрежа* (co-regulatory backstop) и основните стълбове, които го изграждат, като в частност са разгледани Кодексът за поведение във връзка с дезинформацията (саморегулация) и проектът на Законодателния пакет за цифровите услуги и пазари (регулация), както и създадените подкрепящи ги механизми, като се систематизират актуалните дискусии по отношение характеристиките на избрания модел на съвместна регулация за противодействие на дезинформацията в ЕС, включително по отношение на рисковете и възможностите пред намиране на балансиран отговор за справяне с този феномен без да се застрашава свободата на словото, и то в контекста на световните процесите, посветени на създаването на адекватна и надеждна система за управление на цифровата среда.

След като са представени и анализирани стратегиите на ЕС за противодействие на дезинформацията онлайн, в **Трета глава** по-конкретно се изследва случаят с България, за да се проследи прилагането на европейския подход на национално ниво,

като в тази обособена част от текста отново са поставени четири научноизследователски задачи. Първо, да се определят и проследят различия при прилагането на мерките, от една страна, от и в рамките на държавите членки на Съюза, и от друга – нееднаквото обслужване и модериране на съдържанието от страна на платформите на различните национални пазари и езици. Второ, да се обобщат и систематизират спецификите на цифровата среда в България с цел да се даде националният контекст, в който се развива разглежданият проблем. Трето, да се представи и анализира правната рамка на онлайн доставчиците и на обществените отношения в цифрова среда в България като страна членка на ЕС. Четвърто, да се анализират актуалните измерения и състоянието на изследвания предмет в България, като на първо място се представят и изследват законодателните, институционалните и гражданските инициативи, конкретно във връзка с противодействието на дезинформацията на национално ниво, а в последствие се представят субективните реалности при прилагане на европейския подход в България, като на база на извършени дълбочинни интервюта и изследване на случая, се анализират перспективите пред прилагането на европейските стратегии във връзка с дезинформацията онлайн и се представя оценка за приложимостта на избрания от Съюза подход на двойната предпазна мрежа в една от държавите членки, като последната подзадача е да се изведат и дадат предложения и препоръки за подобряване на публичните политики за противодействие на дезинформацията онлайн у нас, включително в контекста на очакваните законодателни промени на наднационално ниво.

1.4. Изследователска теза

Основната изследователска хипотеза на дисертационния труд е, че многопластовият и комплексен проблем с **дезинформацията онлайн е симптом на нуждата от промяна и от адаптиране на инструментите на досега познатата медийната екосистема.** Необходимо е въвеждане на нови механизми, които да доведат до нов системен модел, който да се прилага в цифрова среда, а стратегиите за противодействие на дезинформацията са част от този цялостен процес на постигането на консенсус между различните заинтересовани страни. Този подход би следвало да създаде нова, адекватна и ефективна медийна екосистема в цифрово време, като по този начин да се гарантирана достъпът до качествена информация в демократичните общества в достатъчна степен, за да може комуникативното действие да води до развитие към по-образовано и по-просветено общество.

В този смисъл хипотезата се допълва от твърдението, **че ЕС е в постоянен процес на изпробване на разнородни мерки с различна степен на ефективност, като избраният към момента европейски подход, включващ комбинация от законодателни и незаконодателни мерки и създаването на хоризонтална политика, представлява един адекватен, новаторски и до известна степен предпазлив отговор** на предизвикателствата на съвременния цифров свят, от които е част и дезинформацията. Въпреки това ЕС е поставен пред допълнителни иманентни трудности, свързани с прилагането на избрания подход, тъй като **социално-политическите особености на отделните държави членки водят до сериозни дисбаланси при въвеждането на европейските инструменти, а оттам и до съществени разлики по отношение на резултатите за противодействието на дезинформация онлайн**. В този контекст в дисертационния труд случаят с България е разгледан като конкретен пример в подкрепа на тази теза.

1.5. Методология и използвани методи на изследване

В настоящата разработка предвид тематичното поле на изследване е избран **мултидисциплинарен подход, включващ разнообразни методи** за набиране, обработка и анализ на информация. В изследването са приложени както общонаучните методи като наблюдение, сравнение, моделиране, анализ и синтез, така и специфичните за конкретното научно направление - кабинетно проучване, анализ на нормативната уредба, която съдържа разпоредби, попадащи в предмета на дисертационния труд, дълбочинни интервюта и изследване на случая.

За постигане в най-висока степен на целите на изследването са използвани **качествени методи**, както за набиране на данни и информация, така и за анализ. В рамките на Първа глава са извършени кабинетни проучвания на научната литература по темата, анализ и синтез на наличната информация и сравнение на подходите към дезинформацията онлайн в света. Основните методите, използвани във Втора глава от дисертацията, са исторически метод, моделиране, анализ на нормативната уредба по темата и сравнителен анализ. В Трета глава основните научни методи, използвани за изпълнението на поставените задачи са изследване на случая, наблюдение, синтез на информация, анализ на нормативната уредба и провеждане на дълбочинни интервюта.

1.6. Ограничения на изследването

В процеса на структуриране и извършване на изследването са отчетени някои ограничения. Първо, подборът на подходяща комбинация от методи и в този смисъл на

адекватна методология, която да е ефективна във времето, е основно предизвикателство пред изследването на стратегиите и подхода за противодействие на дезинформацията онлайн в Европейския съюз. Изборът на начина, по който да се изследва един толкова динамичен предмет, е сам по себе си ограничение. С оглед на спецификата на темата и предмета на дисертационния труд първото ограничение е свързано с определяне на времевите рамки. Настоящото **изследване включва периода между януари 2015 г. и април 2022 г.** тоест цели да представи цялостната картина, но само в рамките на този обособен времеви период и не претендира за общовалидност на достигнатото познание. Началният период е внимателно избран с оглед на предварително отчетеното предприемане на активните действия спрямо изследвания предмет, а крайният период е изместен максимално близо до финалното завършване на текста, за да може да представя възможно най-актуалната ситуация спрямо този постоянно изменящ се във времето проблем.

Второ, всеки от избраните методи и комбинацията от тях водят до присъщи за тях ограничения, които са описани в рамките на съответните глави, за да може да се представят не само техните общовалидни **методически ограничения**, но и специфичните такива в рамките на настоящото изследване.

Трето, дисертационният труд **няма за цел да изследва в цялост и дълбочина спецификите на дезинформацията онлайн и нейните проявления, включително през конкретни дезинформационни наративи** и не претендира да го прави, а напротив - разглежда онези елементи на дезинформацията, които са свързани със специфичните ѝ измерения в цифрова среда, които са предпоставка за нуждата от създаване на адекватна нова система и механизми за противодействието ѝ онлайн, както и избрания от ЕС подход и прилагането му в България в рамките на посочения период на изследване.

II. Основна структура и кратко изложение на дисертационния труд

2.1. Структура и съдържание

Дисертационният труд е структуриран както следва:

Въведение

Първа глава: Обща теоретична и концептуална рамка за изследване на дезинформацията в контекста на променящата се медийна екосистема в цифрова среда

1.1. Поставяне на основния изследователски проблем - дезинформацията като заплаха за качествена информация в цифрово време

1.1.1. Информацията като предпоставка за комуникативно действие

1.1.2. Концепцията за новинарската екосистема и развитието на интернет

1.1.3. Постистина и измененията на медийната екосистема

1.1.4. Дезинформацията като симптом на нуждата от нова медийна екосистема

1.1.5. Създаване на ново интердисциплинарно поле на науката

1.2. Основни понятия, дефиниции и концепции

1.2.1. Ограничения на термина *фалшиви новини*

1.2.2. *Дезинформацията* като утвърждаващ се термин в Европа

1.2.3. Концепцията за *информационното разстройство*

1.2.4. Класификация на видовете *мис-* и *дезинформация*

1.3. Аспекти на дезинформацията в цифрово време

1.3.1. Технологични аспекти

1.3.2. Икономически аспекти

1.3.3. Правни аспекти

1.3.4. Политически аспекти

1.3.5. Психологически и социални аспекти

1.3.6. Лексикални и лингвистични аспекти

1.4. Преглед на възможни подходи за справяне с дезинформацията

1.4.1. Законодателни мерки

1.4.2. Незаконодателни мерки

Основни изводи

Втора глава: Стратегии и подход за противодействие на дезинформацията онлайн на равнище ЕС

- 2.1. Обща правна рамка на свободата на словото и дезинформацията онлайн в ЕС
- 2.2. Формиране на стратегии за противодействие на дезинформацията в ЕС
  - 2.2.1. Ролята на институциите на ЕС
  - 2.2.2. Отговорни структури в администрацията на ЕС
- 2.3. Стратегиите на ЕС за противодействие на дезинформацията като процес
  - 2.3.1. Хронология и развитие на действията на равнище ЕС
  - 2.3.2. Ключови тенденции при формирането на подхода
- 2.4. Европейският подход: *двойна предпазна мрежа*
  - 2.4.1. Първи стълб: Кодекс на поведението
  - 2.4.2. Втори стълб: Проект за Законодателен акт за цифровите услуги
  - 2.4.3. Допълнителни механизми за противодействие на дезинформацията в ЕС

Основни изводи

Трета глава: Прилагането на подхода на ЕС: България

- 3.1. Различия при прилагането на мерките от и в държавите
  - 3.1.1. Различия при прилагането от страна на държавите
  - 3.1.2. Различия при прилагането от страна на платформите в различните държави
- 3.2. Контекст и специфики на цифровата среда в България
- 3.3. Правна рамка на обществените отношения в цифрова среда в България като част от ЕС
  - 3.3.1. Основни положения
  - 3.3.2. Транспонирането на правните актове на ЕС
  - 3.3.3. Фактически измерения на правната уредба на обществените отношения в цифрова среда, свързана с посредниците в България
- 3.4. Противодействие на дезинформацията в България
  - 3.4.1. Законодателни и институционални инициативи
  - 3.4.2. Инициативи на гражданското общество
  - 3.4.3. Субективните реалности при прилагането на европейския подход в България
  - 3.4.4. Препоръки за подобряване на противодействието на дезинформацията в България в синхрон с европейската рамка

Основни изводи

Заклучение

Библиография

Приложения

Приложение I.

Приложение II.

Приложение III.

Акроними и съкращения

2.2. Кратко изложение

Логическата структура на текста е подчинена на последователността от стъпки за реализация на целите и задачите на дисертационния труд. В следващата част от настоящия автореферат в резюмиран вариант е представено съдържанието на въведението, на всяка от трите глави и на заключението, посочени по-горе.

2.2.1. Въведение

На първо място, в тази първа част от текста се прави въведение в темата, като накратко са разгледани основни тенденции и положения. Посочено е, че бързото разпространение на дезинформация онлайн се откроява като една от водещите тенденции на съвременните общества, а самият проблем е глобален. Отчетен е фокуса на науката и обществото върху неуспеха на съществуващите до този момент институционални защити срещу дезинформацията в цифрова среда и нуждата от търсенето на решения за справяне с него, която надхвърля пределите на една държава, съюз или организация. Изведена е на преден план необходимостта от нова система от предпазни механизми и мерки и нуждата от ясна, многопластова и многокомпонентна стратегия за противодействие на дезинформацията, която изисква усилия за прилагане на всички нива – индивидуално, общностно, национално, наднационално и международно.

Представени са и основни положения, като това, че създаването и разпространението на невярна информация не е новост, но в цифровата ера и във времето на *постистина* различните аспекти на дезинформацията придобиват нови измерения и приложения, и именно тези научни въпроси, които към момента остават без еднозначен или категоричен отговор, са във фокуса на настоящия дисертационен труд. Въпреки огромния интерес към темата, много остава неизвестно и недостатъчно изследвано. Отличена е необходимостта от регулярен и задълбочен анализ на

уязвимостта на индивидите, институциите и обществото към манипулации от страна на злонамерени участници, като в това число следва да се вземат предвид и механизмите, които дезинформацията използва, за да се разпространява все по-бързо и по-ефективно сред различните общности и общества. Констатирано е, че в този смисъл не само съдържанието е важно, но и от кого и по какви начини се разпространява то, като в този контекст е отчетена ролята на технологичните компании и бизнес моделите им.

На второ място, въведението съдържа обосновка на актуалността на темата и информация за обекта, предмета, целите и задачите на дисертационния труд. Посочена е изследователската хипотеза. Определени са използваните методи и са уточнени ограниченията на изследването. Конкретното им съдържание е представено в първата част „Обща характеристика на дисертационния труд“ на настоящия автореферат.

2.2.2. Първа глава: Обща теоретична и концептуална рамка за изследване на дезинформацията в контекста на променящата се медийна екосистема в цифрова среда

Първата глава от дисертационния труд има за цел да дефинира и конкретизира изследвания проблем, като определи общата теоретична и концептуална рамка за изследване на дезинформацията в контекста на променящата се медийна екосистема в цифрова среда. За да бъде постигната тази цел, в рамките на тази структурна част са поставени и изпълнени четири научноизследователски задачи. Главата съдържа: 1) поставяне на основния изследователски проблем, а именно дезинформацията като заплаха пред качествената информация в цифрово време; 2) извършване на кабинетно проучване на основните понятия, дефиниции и концепции; 3) провеждане на кабинетно проучване, което да анализира и систематизира основните аспекти на дезинформацията в цифрово време; 4) извършване на сравнителен анализ на основните подходи за противодействие на дезинформацията онлайн, като многообразието от тях е представено и разгледано спрямо правния им статут, тоест в две основни направления - законодателни и незаконодателни мерки.

- **Задача първа: Представяне на основния изследователски проблем - дезинформацията като заплаха за качествената информация в цифрово време**

В изпълнение на първата задача на Първа глава, която е съставена от пет по-малки, е представен основният изследователски проблем в контекст, на база на вторичен анализ на съществуващата литература в социалните науки.

Първо, **информацията е разгледана като предпоставка за комуникационно действие.** Изходната точка при структурирането на основния проблем е, че в основата на демократичния процес, и в частност на представителните демокрации, стои изборът⁴. Изборът, от своя страна, се основава на комбинация от четири елемента според научния труд: личен и/или обществен интерес; достъп до информация. анализ на достъпната информация, на база на който се прави преценка, за да се вземе окончателно решение и предприемане на действие или действия спрямо това решение и спрямо приетите норми на обществото, в което то се случва.

Дисертацията разгръща анализа, като стъпва на тезите на Вебер⁵, че обществото само по себе си представлява постоянен конфликт между различни индивиди и групи, които имат свои собствени икономически и лични интереси и цели. По тази логика интересът и неговата защита са изведени като основен стимул и мотив за действие на всеки индивид или група. В този смисъл свободата на словото и на печата и онлайн, и офлайн е гарант за възможността да има достъп до качествена информация в едно общество, на база на която индивидът да може сам да разграничи своя интерес и да предприеме действия, за да го защити. За да доразвие проблемът, дисертацията стъпва на изводите на Хабермас, че в основата на рационалната промяна и на социалното развитие е именно повишаването на информираността и саморефлексията на обществото. По този начин в тази част от текста постоянният стремеж към развитие е свързан с желанието за по-образовано и по-просветено общество, за това и комуникативното действие е пряко свързано с осъзнаването на обществените взаимовръзки и взаимозависимости. Посочено е, че правото на информация (на нейното създаване, разпространение и получаване) е основно право в една демократична държава, където има върховенство на закона, и е гарант за осъзнаване на обществените взаимовръзки и взаимозависимости на комуникативното действие.

Така се стига до извода, че в модерните общества **качественото медийно съдържание е основен фундамент и следователно предпоставка за вземане на информиран избор от гражданите, а дезинформацията е заплаха, която цел е злонамерено влияние върху мотивите за предприемането на този избор.**

Второ, задавайки този контекст се стига и до ролята на медиите в демократичния процес, която е определена като основополагаща. Анализирани са изследванията в

---

⁴ Schofield, N. (2002) Chapter 9 Representative democracy as social choice, Handbook of Social Choice and Welfare, Elsevier, Volume 1, Pages 425-455

⁵ Allan, K. D. (2005) Explorations in Classical Sociological Theory: Seeing the Social World. Pine Forge Press. p. 151.

полето на журналистиката и масовите комуникации, които разглеждат медиите и новините като сложна социална практика, в която различни участници се състезават да повлияят на новинарския разказ.

Извършеното кабинетното проучване включва анализ на автори, сред които Джон Дюи, Уолтър Липман, Джеймс Кери, Маршал Маклуън, Нийл Постман, Жан Бодрияр, Хенри Дженкинс, Мануел Кастелс, Тим О`Райли, Ник Нюман, Боуман и Уилис и други, като е **развита концепцията за новинарската екосистема в условия на бързото развитие на Интернет и технологиите**. Метафората за медийната екосистема е сравнително нова и се използва от учените, за да анализират как новините се произвеждат и разпространяват от различни участници в специфичен контекст, като са разгледани и различните етапи от развитието на Интернет и как те влияят на средата. Този подход към темата е свързан и с технологиите като част от комуникативната екосистема.

Трето, анализирани и синтезирани са различни концепции и теории, опитващи се да обяснят основните проблеми при разпространението на невярна информация в контекста на променящата се медийна среда, като се очертаят основните причини, които водят до пораждаване на **нуждата от осмисляне и изработване на нова визия по отношение на дезинформацията и действията за ограничаване на нейните негативни ефекти**. Изведени са два ключови фактора, които са в основата на настъпващите **изменения в медийна екосистема в демократичните общества**, а именно че в Интернет **информацията се разпространява много по-бързо и при много по-слаб контрол**.

Посочено е, че **установената медийната екосистема не функционира по същия начин в цифрова среда, както офлайн**. Преди в основата на стабилността на новинарската екосистема са били големите журналистически редакции, но в цифрово време новинарските екосистеми са по-разнообразни и динамични, а участниците в процеса на създаване и разпространение на информация са много повече и всеки от тях има различни интереси и цели при споделяне на нова информация. Днес в цифрова среда всеки човек може не само да се информира онлайн, но и да избира източниците си от огромно поле от създаващи медийно съдържание – някои, от които са професионални журналисти, но други - анонимни автори, ботове или мнения на непроверяващи информацията си хора. Нещо повече в цифрова среда потребителят на информация се превръща в създател на такава и е свободен да изразява себе си и да общува чрез различни платформи за комуникация посредством Интернет. Цялостната

медийна система онлайн действа по начин, невъзможен за физическата реалност. Самата реалност се прехвърля онлайн и това позволява и нови механизми на взаимодействие и действия.

В изследването е отбелязано, че симптомите за неефективността на медийната екосистема стават видими за обществото на база на научната теория, като в текстът са разгледани тенденции като **липсата на доверие в традиционните медии** и ефектите от теорията за времето на **постистината**; шока от бързите промени и **информационното претоварване**; **високото наличие на неподходяща, излишна и нискокачествена информация** и на **съмнителните данни**, както и на **нарушаването на медийните стандарти**; възникването на **нови рискове и заплахи за демократичните ценности**. Структурирането на проблема се базира на анализ на работата на изследователи като Мишел Фуко, Жак Дерида, Уолтър Липман, Ралф Кийс, Ноам Чомски, Едуард Херман, Алвин и Хайди Тофлър, Хенри Дженкинс, Нийл Постман и др.

Четвърто, в тази част от текста е разгърната тезата, че дезинформацията онлайн е симптом на нуждата от нова медийна екосистема. Направен е кратък исторически преглед на явлението, на правните опити да му се противодейства още в средновековието и е защитен аргументът, че дезинформацията не е ново явление, а условията и начините на разпространението и са се изменили в цифрова среда. В заключение е защитена тезата, че когато самата среда е различна, то не следва да се опитваме да е борим с нейните симптоми, а да я разберем и да установим, какви са нейните параметри и какви следва да са решенията за противодействие на негативните ѝ ефекти.

Пето, предвид изводите дотук е посочено, че преосмислянето на теориите и концепциите спомагат за предефиниране на понятията и феномените в контекста на технологичната революция и водят до нуждата от създаване на ново интердисциплинарно поле и именно това е разгледано в текста. Търсенето на работещи подходи за противодействието на дезинформацията стимулира научни изследвания в различни направления. Изтъкнато е, че медийните изследвания в цифрова среда и медийната екосистема, която към момента е неразривно свързана с платформите, изискват създаването на нова интердисциплинарна предметна област на науката. Включително е посочена появата на изследвания, които разглеждат „науката за фалшивите новини“ и застъпват традицията, че има нужда от утвърждаване на нова

новинарска екосистема, като основополагащи автори са разгледани Дейвид Лейзер, Соня Ливингстън, Чарли Бекет, Деймиън Тамбини, Ричард Роджърс и др.

Следващата част от текста цели да изгради понятийния апарат, с който ще си служи настоящият дисертационен труд.

▪ **Задача втора: Изграждане на понятийна и концептуална рамка**

В изпълнение на втората задача от Първа глава, която се състои от четири подзадачи, са разгледани и анализирани основните термини, понятия, дефиниции и научни концепции по отношение на дезинформацията онлайн в научноизследователската литература, което позволява създаването на обща теоретична и концептуална рамка на изследването, за да може ефективно да се улови сложността на явлениято, като първоначална и задължителна крачка към търсене на решения на проблема.

В рамките на първата подзадача е проследено развитието на термина и явлениято *дезинформация*, като фокусът е върху новите му проявления в контекста на бързото развитие на новите технологии и безпрецедентните информационни потоци в онлайн среда, които водят до криза в досега познатата медийна екосистема. На първо място е изградена аргументация в полза на тезата, че **понятието *фалшива новина* е неефективно в процеса на търсене на отговори на явлениято.**

Много утвърдени изследователи, медийни активисти и журналисти не само в Европа, но и в целия свят, отхвърлят употребата на това понятие в науката (Клеър Уордъл, Итън Зукърман, Дана Бойд, Каролин Джак, Маргарет Съливан, проф. Огнянова и др.) и го определят като недостатъчно да опише проблемите и дори заблуждаващо за същността на важните рискове, породени от явлениято, обект на изследване. В заключение, след като са описани ограниченията на обхвата и съдържанието на термина, то разглежданият дисертационен труд подкрепя постигнатия консенсус сред академичните среди да се не използва терминът *фалшиви новини* в официални документи и научни трудове; при обсъждане на мерки за насърчаването на качествено журналистическо съдържание; при търсене на модели за справяне с разглеждания в текста проблем и при опити да се опишат явления като *информационно замърсяване*, *дезинформация* или *мисинформация*, разгледани по напред в дисертацията като подходящи термини.

На второ място, след като е посочено, че *фалшивите новини* не са коректния термин, за описване на явлениято, което целят, то **утвърждаването на термина**

дезинформация в Европа е тенденцията, която се отбелязва в дисертацията. Посочена е дефиницията, която се използва в ЕС. В Съобщение⁶ от април 2018 г. със заглавие „Справяне с онлайн дезинформацията: европейският подход”, Европейската комисия определя обхвата на дезинформация и я възприема като „доказано невярна или подвеждаща информация, която се създава, представя и разпространява с цел икономическа изгода или умишлено заблуждение на обществото и може да причини вреда на обществото”⁷. Направено е ясно пояснение какво не се разбира под дезинформация, а именно „грешки при докладване, сатира и пародия или ясно определени партийни новини и коментари”.

Разгледани са и какви са тенденциите по отношение на утвърждаващата се теория в Съвета на Европа, ООН и САЩ, като например в САЩ преобладава употребата на термина *мисинформация*. Определена е и разликата между двете, като е посочено, че **дезинформацията по същество има много по-ясно изразена характеристика да нанесе целенасочена вреда от мисинформацията** и това е една от причините ЕС да съсредоточава усилията си, за да противодейства именно на нея.

Изтъкнато е, че в тази разработка анализът цели да обхване в цялост разпространението на невярна информация, като няма да се фокусира само върху политическите разновидности и ефекти или върху тези, свързани със сигурността, защото това ограничава обхвата на разглеждания обект, което би довело и да препоръки за намаляване на проявлението само на част от проблемите, а това крие риск от търсена на решения, невзимащи предвид останалите фактори и сфери, да бъдат неработещи, докато влиянието на дезинформацията онлайн присъства във всички сектори на обществения живот – политика, сигурност, икономика, медицина, изменение на климата, права на човека и т.н. Конкретно е посветена част на понятието *инфодемия*, което се използва в официални становища на СЗО по повод Ковид-19.

На трето място, в тази част от дисертацията е акцентирано върху концепцията за *информационното разстройство* и е разгледана класификацията на видовете дезинформация.

Една от най-известните и признати типологии на невярната информация е тази на д-р Клер Уордъл, чиято интердисциплинарната концептуална рамка за изследване на

---

⁶ European Commission (EC). COM(2018) 236 final. Tackling online disinformation: a European Approach.

⁷ European Commission (EC). JOIN(2018) 36 final. Action Plan against Disinformation.

*информационното разстройство*⁸ включва три компонента, всеки от които също е разделен на три части, както посочват авторите. Първо, са представени **трите типа информационно разстройство: мисинформация, дезинформация и малинформация**. Второ, разгледани са **три фази**. Първата фаза е **създаването на съобщението**. Втората - е **превръщането му в медиен продукт**, което авторите на тази концепция наричат „производство“. Третият етап е **разпространението** или момента, в който съобщението е направено публично достояние. Трето, определени са **три елемента на информационното разстройство**, основополагащи в процеса на разпространение на невярна информация: **агент или първоизточник; съобщение и получател; интерпретатор или тълкуващ информацията**.

Според авторите на теорията *информационно разстройство* настъпва тогава, когато интерпретаторът или получателят на дадена информация (съобщение) не успее да разграничи дали тя е невярна или вредна, както и да определи мотивите на първоизточника за създаването и разпространението ѝ. Интердисциплинарната концептуална рамка за изследване на *информационното разстройство* идентифицира трите различни типа разпространение на невярна информация на база на два критерия и техните състояния в практиката. Първият критерий е истинността на информацията тоест дали тя е вярна или не, дали е лъжа или не. Вторият е намерението за вреда тоест дали информацията има за цел да причини вреда или не. Според тази типология *мисинформация* представлява невярна информация, която се разпространява без вредни намерения тоест поради грешка от страна на източника се стига до разпространението на заблуждаваща информация; *дезинформация* е невярна информация, която се споделя с цел да причини вреда, а *малинформация* представлява споделянето на вярна информация с намерението да причини вреда, като например да се оповести поверителна информация, която не е предназначена за широката общественост.

На четвърто място, в рамките на разгледаната по-горе концептуална рамка за *информационното разстройство* е направена и класификация, която представя седем вида невярна информация, разкривайки широк спектър от проблемно съдържание в онлайн среда. Тези седем категории са **сатира или пародия; подвеждащо съдържание; измамно съдържание, изфабрикувано съдържание, фалшива връзки между елементите; грешен контекст и манипулирано съдържание**. И седемте категории са разгледани през призмата на степента на защита, която имат.

---

⁸ Wardle, C., Derakhshan, H. (2017) Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking. Council of Europe.

- **Задача трета: Да се систематизират и анализират основните аспекти на дезинформацията в цифрово време**

Третата задача на Първа глава се състои от шест подзадачи. В тази част са представени, анализирани и систематизирани характеристиките на дезинформацията онлайн през различни теории и полета на науката, като са обособени няколко основни аспекта на дезинформацията онлайн: **технологични, икономически, юридически, политически, психологически и социални, лексикални и лингвистични.** Акцентирано е върху характеристиките на цифровата трансформация; ролята на двойствения характер на медиите; рисковете пред регулацията и саморегулацията; рисковете пред демократичните общества, както и на различните особености на психологията на разпространението на невярна информация, и на лексикалните и лингвистични ограничения на обхвата. Изследвани са проявленията и влиянието на понятия и техники като *дийп фейк, автоматизираните ботове и синтетично съдържание, микротаргетиране*. Платформите и платформизацията са също проучени и анализирани. Разгледани са концепциите за *филтърния балон, ехо-камерата, виралността, теорията за склонността на потвърждаване, теорията на конспирацията* и други.

- **Задача четвърта: Извършване на сравнителен анализ на законодателни и незаконодателните мерки за противодействие на онлайн дезинформацията в различни държави**

Последната четвърта част на Първа глава прави преглед и сравнителен анализ на съществуващите в практиката основни подходи за противодействие на дезинформацията, като ги разделя условно на две групи мерки, а именно законодателни и незаконодателни, чието изследване определя двете подзадачи на тази част.

Представянето, систематизирането и сравнението между разгледаните разновидности позволява да се направи аргументиран анализ на техните основни елементи и въздействието от тяхното прилагане, както и да се даде ясна представа за възможностите, но и за рисковете и ограниченията, които различните подходи за противодействие на дезинформацията в различни държави по света, създават. Сравнителният анализ дава концентрирано и обобщено познание за различните подходи от **регулация, през саморегулация, образование, медийна грамотност, проверка на факти, инвестиция в качествена журналистика** и до възможността за противодействие чрез **разказване на истории в цифрова среда.**

Правителствата на държавите и международните организации са основните актьори, които следва да разработят цялостна визия, политики и стратегии за противодействие на дезинформацията онлайн в рамките на всяка отделна държава или общност спрямо политико-социалната специфика и правната традиция. Именно затова основата задача на тази част от текста е чрез сравнителен анализ на законодателни мерки за противодействие на онлайн дезинформацията в различни държави от ЕС, Европа и света да се систематизират основните елементи, разпоредби и положение на съществуващото законодателство и да анализира възможностите и рисковете, които регулацията в областта на дезинформацията може да предизвика.

В рамките на първата подзадача е извършен сравнителен анализ на седем държави в ЕС, Европа и света (Германия, Франция, Унгария, Беларус, Русия, Сингапур и Индия, като са разгледани и някои практики в САЩ и Китай), тъй като в тях има примери на законодателни мерки за противодействие на онлайн дезинформацията. След като са систематизирани видовете елементи на съществуващите регулации е **изготвен инструментариум, чрез който е извършен сравнителният анализ, а именно какъв е видът на правния акт, към кого е насочен той, какъв е неговият фокус, кой определя дали информацията е невярна и коя година е законодателството.**

На база направения преглед на предприетите законодателни мерки в Европа и света те са групирани, първо, според обхвата на правния акт и връзката с противодействието на дезинформацията онлайн. Практиката показва, че законите и законопроектите, предприемащи мерки против фалшивите новини, могат да се причислят към една от следните категории: 1) приемане на нов закон, насочен към регулация в цифрова среда (Германия); 2) приемане на нов закон, насочен специфично за противодействие на дезинформацията и фалшивите новини (Франция, Сингапур); 3) промяна на действащи закони (най-често медийните закони на страната, но не само) чрез нови разпоредби, свързани с цифровата среда, дезинформацията и фалшивите новини (Германия, Беларус, Русия, Индия); 4) приемане на разпоредби, свързани с цифровите услуги, дезинформацията и фалшивите новини в закон за друго (Унгария) и 5) Закони и разпоредби, насърчаващи медийната грамотност (САЩ).

Направеният анализ показва, че наличието на специални законодателни мерки, които се фокусират изрично върху специфични области на онлайн дезинформация, като противодействие на намеса в избори или чуждестранни кампании за дезинформация, които представляват сериозна заплаха за националната сигурност (Франция) и

специални законодателни мерки, приети за регулиране на дезинформацията, която е идентифицирана или дефинирана съгласно съответно законодателство (Германия, Сингапур).

Второ, според това, кои определя дали дадена информация е вярна или не, анализът на действащото законодателство в разгледаните държави разграничава три основни категории: 1) онлайн платформите и в частност операторите на социалните медии или т.нар. модератори на съдържанието (Германия); 2) съдилища или в частност съдия (Франция); 3) изпълнителната власт, като според конкретните случаи това може да бъде министър-председателя, министри, правителствени институции и т.н. (Унгария, Беларус, Русия, Индия).

Отговорността за администрирането и изпълнението на регулацията, свързана с фалшивите новини най-често бива възложено на независим медиен регулатор (Германия) или на структура на изпълнителната власт (Сингапур, Русия).

Трето, според фокуса на правния акт има няколко типа закони, които са свързани с противодействие на дезинформация, а именно такива с фокус върху: 1) незаконно съдържание, реч на омразата (Германия, Индия); 2) невярна информация и фалшиви новини (Унгария, Беларус, Русия, Сингапур); 3) дезинформация и фалшиви новини по време на избори (Франция); 4) Медийна грамотност (САЩ).

Четвърто, според това към кого е насочен правният акт, се отличат три основни категории: 1) онлайн медии, социални мрежи, медийни посредници (Германия, Франция, Беларус); 2) физически лица (Унгария, Беларус); 3) доставчици на интернет услуги и 4) специфични други категории според различните държави като например организации, споделящи дезинформация (Сингапур) или първоизточници на съобщения (Индия).

В заключение, основавайки се на практиката, могат да се синтезират и анализират следните особености. Първо, някои държави предпочитат да укрепват съществуващите законодателства (Беларус и др.), докато други - въвеждат нови закони (Германия, Франция и др.) с ясен фокус върху дезинформацията, речта на омразата или регулирането на платформите. Второ, някои законопроекти предвиждат ограничаване на действието им спрямо определен период – например по време на избори (Франция, Бразилия), други - действат постоянно. Трето, проследяването на процесите по приемането на проектозаконите отчита, че все повече правителства търсят ефективно законодателство, с което да ограничат фалшивите новини, но разногласията вътре в самите държави по този въпрос са големи. Вече има примери за приет и отменен закон

за фалшивите новини в Малайзия, а във Франция законопроектът бе приет от Парламента, но отхвърлен от Сената, и в последствие влезе в сила. Предстои да се види дали приетите закони срещу фалшивите новини са ефективен начин за ограничаване на нелегално съдържание в онлайн платформите и доколко, а не са само политически инструмент за набиране на популярност и възможност за ограничаване свободата на словото и цензура спрямо интересите на управляващите. Четвърто, в държави като Беларус, въпреки липсата на ясна дефиниция на понятията *фалшиви новини*, *дезинформация онлайн*, *невярна информация* са приети изменения в медийните закони за санкция срещу фалшиви новини онлайн за медийните платформи и за физически лица. В тази връзка внесените законопроекти в някои държави могат да се разглеждат и като ограничаване свободата на медиите, цензура на изказванията против управляващите, както и като начин за набиране на популярност. Пето, заради Ковид-19 много държави (Турция, Азербайджан и други) приеха закони срещу дезинформацията или фалшивите новини. Често такива закони са свързани или с непропорционални санкции, или са използвани за премахване на съдържание онлайн, свързано с вируса, което не се харесва на управляващите. Шесто, новите закони, които се предлагат или са приети, дават повече правомощия на правителствата да контролират технологичните компании и онлайн платформите (напр. „Фейсбук“, „Твитър“ и „Гугъл“) и физическите лица, отговорни за разпространението на фалшиви новини. Някои от законите се стремят също да противодействат на въздействието на автоматизираните акаунти (ботове) в социалните медии (Сингапур). В отговор на технологичните компании засилват усилията си да се защитят и подобряват способностите си за откриване и премахване на фалшиви новини. В някои държави се предлага създаване на отделни органи или структурни звена (Сингапур), в други - създаването на експертна група за идентифициране и противодействие на фалшиви новини (Швеция, Испания).

По отношение само на законодателните мерки може да се обобщи, че има различни подходи за това кой носи отговорността, каква е санкцията и т.н., но на този етап еднозначни заключения за резултатите и работещи модели е рано да се правят. В някои държави като Русия и Китай се наблюдава блокиране на съдържание онлайн, като има обществени дискусии относно това дали е адекватна оценката за предприемането на тези действия. В тази част са разгледани подробно възможностите и рисковете пред законодателството, както и перспективите пред саморегулацията в областта.

Втората подзадача е изпълнена като са изследвани незаконодателните мерки за противодействие на дезинформацията, като фокусът е върху най-често използваните мерки, а именно образованието и медийната грамотност, качествената журналистика, проверката на факти и разказването на истории.

Всички тези сечения на проблема са важни са разбиране на неговата сложност, като взаимовръзките и балансите между тях са основополагащи за изработване на ефективен подход за противодействие на дезинформацията. Към момента научноизследователската общност е единодушна, че **дезинформацията следва да разчита на комплексен подход, който да включва и дългосрочни, и краткосрочни решения, както и да противодейства на различни аспекти от дезинформацията.** В синхрон с академичните среди ЕС показва готовност да заимства добри практики от всички тези типове модели.

Основни изводи и резултати

Изпълнението на първата задача на Първа глава позволява да се аргументира и защити тезата, че вследствие на бързото и сериозно навлизането на цифровите технологии в ежедневието на хората, се променя и медийната екосистема, позната досега, а това, от своя страна, изисква „нов обществен договор“, който да се прилага в цифрова среда. Неадекватността на медийната система към цифровите реалности води до нарастване на негативните ефекти от дезинформацията, което съчетано с липсата на доверие във време на *постистина* и на *информационно претоварване*, се отразява негативно на способността на индивидите и общностите да защитават интересите си, основавайки се на знания и осведоменост.

Основният извод е, че **подходът за противодействие на дезинформацията е част от този цялостен процес за постигането на консенсус между различните заинтересовани страни, така че да се създаде нова, адекватна и ефективна медийна екосистема, която да гарантира достъп до качествена информация в цифрово време и ангажиране на световната академична общност в търсене на решение в едно ново интердисциплинарно поле на науката.**

Дезинформацията, липсата на качествено съдържание и намаляващото значението на такава информация за обществото, нарушаването на комуникационните права, злоупотребата с лични данни и ниското доверие в институциите, официалните данни и традиционните медии са ясни белези за нуждата от нова медийна и новинарска екосистема в цифрово време. Социалното развитие, което е ориентирано към стремежа

за усъвършенстване, е в състояние на регрес, предвид факта, че гражданите се съмняват в натрупаното обществено познание и официалните източници, като определящи за изборите им са емоциите, а не разумът.

Големият въпрос дали онлайн платформите следва да са освободени от отговорност за съдържанието, предоставено от трети страни и хоствано от тях е ключов при изработване на стратегии и подходи за противодействие на дезинформацията по света. Сравнителният анализ показва, че има нужда и от гаранции за независимостта, обективността и експертността на категориите субекти, които определят коя информация е вярна или не, за да не доведат въведените мерки до репресии, цензура и в последствие автоцензура.

Препоръчано е много ясно да са посочени субектите, които носят отговорност и при какви условия конкретно нарушават закона, както и да се анализира пропорционалността на санкциите, които следва да се прилагат спрямо тях. Допълнителна чувствителност следва да има в обществото и при опити за въвеждане на разпоредби за невярна информация в закони, чиято основна цел е друга, като например въвеждане на извънредно положение, както видяхме да се случва, включително в европейски държави по повод епидемията от Ковид-19.

Адекватната промяна изисква да се вземат в предвид новите играчи, каквито са платформите и ефектите от тях като *платформизацията на съдържанието*. Комплексността от взаимовръзките между всички основни актьори (и традиционни, и нови) налагат и адаптирането им към новата медийна екосистема да бъде съобразено с начините, по които функционират Интернет, алгоритмите и цифровите услуги. Познаването на реалният проблем е свързано и с коректното и ясно дефиниране на явленията като дезинформацията онлайн, които са симптоми на неработещите ефективно към момента механизми на системата. Обективизираното научно знание налага и повече изследвания в тази интердисциплинарна научна област.

В последната част от Първа глава дисертационния труд **предлага пет основни групи сечения с цел определяне и разграничаване на стратегиите и подходите за противодействие на дезинформацията**. Първо, според целения резултат във времето. Този тип разграничение може да определи дадени подходи или мерки за противодействие на дезинформацията като търсещи дългосрочни (образование, медийна грамотност) или краткосрочни решения. Второ, спрямо правна рамка. Подходите и мерките могат да се определят като регулация, саморегулация, съвместна регулация или липса на каквато и да е регулация. Трето, според равнището на

прилагане на мерките, което е важно деление в случая с ЕС и държавите членки на Съюза. Мерките могат да се разделят на две групи - национални или наднационални. Четири, според прилагания мерките – индивид; гражданското общество или неправителствена организация; журналист, медия или организация за проверка на факти; технологична компания (платформите), институция, държава или международна организация. Пет, спрямо фокуса върху определен аспект на дезинформацията или елемент от дезинформацията, на който се цели да се противодейства.

Тези смислово свързани части на Първа глава, представляващи синтезирано научно знание по темата на изследваната проблематика, са задължителна предпоставка, за да е възможно във Втора глава да се разгледат, анализират и оценят стратегиите, подходът и мерките за противодействие на дезинформацията в ЕС, така че да бъде постигната целта на разглеждания дисертационен труд.

2.2.3. Втора глава: Стратегии и подход за противодействие на дезинформацията онлайн на равнище ЕС

Втора глава от дисертационния труд има за цел да разгледа и анализира в дълбочина стратегиите и подхода за противодействие на дезинформацията онлайн на равнище ЕС, като да бъде постигната тази цел, в рамките на тази структурна част са поставени и изпълнени четири научноизследователски задачи. Главата съдържа: 1) извършан анализ на общата правна рамка в ЕС по отношение свободата на словото в интернет, свързана с дезинформацията; 2) изследвана на формирането на стратегии за противодействие на дезинформацията онлайн в Съюза; 3) представяне, обобщаване и систематизиране на действията на ЕС за противодействие на дезинформацията и да се идентифицират основните тенденции и 4) определяне и анализиране на европейския подход за противодействие на дезинформацията онлайн в ЕС.

▪ Задача първа: Представяне на общата правна рамка на свободата на словото и дезинформацията онлайн в ЕС

Изпълнението на първата задача на Втора глава е извършено чрез анализ на нормативната уредба по темата.

Аргументирана е тезата, че противодействието на различни проявления на дезинформацията онлайн към момента е в полето на общата правна рамка за защита на свободата на словото, а в Интернет в страните в ЕС тя се регламентира по общ начин чрез Конституция, Наказателен кодекс и др., като в някои случаи

типозете невярна информация и фалшиви новини могат да бъдат съдени по закони, които са част от националното законодателство на държавите членки на Съюза.

Посочено е, че **отговорността за борбата с дезинформацията е предимно на държавите членки**. Това е така, защото областта на културата в ЕС, под чиято шапка би следвало да се развиват мерките за борба с дезинформация, е сред компетенциите, в които ЕС може да подкрепя, координира или допълва действията на държавите членки. В тези ресори ЕК не може да приема правно обвързващи актове, изискващи хармонизация на националните законодателства. От друга страна, политиките в областта на вътрешния пазар са част от изключителните компетенции на ЕС и в зависимост от формулирането на конкретните мерки, може да се заключи, че евентуално правно обвързващи актове не се изключени. Например комуникационната политика няма отделно правно основание в Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС), но липсата на разпоредби в Учредителните договори не е предпоставка за липса на развитие на политики в определени сфери.

Като основополагащи документи са изведени Хартата за основните права на Европейския съюз, Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи на Съвета на Европа, Международния пакт за граждански и политически права на ООН, Съвместната декларация от 2017 г. относно „фалшивите новини“, дезинформацията и пропагандата на ООН и други, както и директиви и регламенти, отнасящи се до хибридните заплахи, киберсигурността, цифровия единен пазар и регулирането на медиите в Европа и държавите членки.

Отбелязано е, че **основополагащият принцип в това поле е, че това, което е незаконно офлайн, следва да е незаконно онлайн, но в действителност е трудно приложим и реализирането му оставя предизвикателство пред правото**. Първо, заради определянето на това кой и каква точно отговорност носи в онлайн среда и второ, заради това, че ефектите от невярната информация онлайн се различават значително от тези, които би имала една лъжа например в ежедневен разговор.

Изведена е тезата, че в ЕС се поставят акценти върху мерките за борба с **незаконното и вредно съдържание в мрежата**. Понастоящем към незаконното съдържание онлайн, което е предмет на законодателството на ЕС, е подбуждане към омраза, тероризъм или материали за малтретиране на деца. Това позволява на онлайн платформи да бъдат държани отговорни, ако не отстранят незабавно незаконното съдържание, след като веднъж са били сигнализирани.

Поставен е акцент върху **специфичните случаи на сигурността, при които в условията на война се съдържат изключения от правото на свобода на изразяване.** В чл. 20 от Международния пакт за граждански и политически права има забраната за пропагандиране на война. В българският Наказателния кодекс също така се предвиждат наказания за престъпления като пропаганда за война (чл.407), подстрекателство към война (чл.408) и оправдаване, отричане и грубо омаловажаване на извършено престъпление против мира и човечеството (чл.419а).

▪ **Задача втора: Да се анализира формирането на стратегии за противодействие на дезинформацията онлайн в ЕС**

Изпълнението на втората задача на Втора глава е осъществено чрез извършването на две подзадачи. Първата задача е да се определи ролята на институциите на ЕС, които играят водеща роля при формиране на европейския подход за противодействие на дезинформацията онлайн. Втората – да се определят отговорните структури в администрацията на ЕС, които изработват конкретните инструменти и механизми.

В рамките на изпълнение на първата подзадача е аргументирана тезата, че предприетите от страна на европейските институции действия са изразител на избраната посоката за развитие на дадена политика, и че в ЕС съществува взаимозависимост между институциите, когато говорим за задаване на дългосрочни визии и приоритети. Текстът се фокусира върху четири от седемте институции на Съюза, а именно: Европейският съвет, ЕК, ЕП и Съветът на ЕС, които играят основна роля при формиране на подхода на ЕС за противодействие на дезинформацията онлайн, но е важно да се отбележи, че и другите институции на ЕС са ангажирани с изработването на адекватна система за регулиране на цифровите услуги и за борба с явлението.

В тази глава се защитава тезата, че **противодействието на дезинформацията онлайн е хоризонтална политика на ЕС.** Наличието на следните три компонента е предпоставка за изграждане на стратегии и приоритети по отношение на хоризонтални политики, каквато е тази за противодействие на дезинформацията: първо, обвързване на дългосрочна визия със средносрочни цели и краткосрочни действия; второ, изграждане на хоризонтална връзки между различните сектори с цел създаване на координиран подход за развитие и на вертикални връзки, така че политиките и тяхното управление на национално, наднационално и международно ниво да се подкрепят

взаимно; трето, установяване на ефективно партньорство между държава, бизнес, наука и граждански организации, тъй като проблемите са твърде сложни, за да бъдат решени от всяка една група самостоятелно.

Втората подзадача се основава на логиката, че за да се разберат процесът и начинът на изработване на политиката за борба с дезинформацията, е важно да се определи кой създава тази политика в рамките на ЕК и къде стои тя в комплексната структура от приоритети, политики и цели на Комисията, както и кои ресори, комисари, генерални дирекции и звена отговарят за създаването и администрирането ѝ. В тази връзка са разгледани подробно двата състава на ЕК (в периода 2014-2019 с председател на ЕК Жан Клод Юнкер и в периода 2019-2024 с председател Урсула фон дер Лайен).

Направен е извода, че в рамките и на двата състава на Комисията, **основната структура, която отговоря за дезинформацията онлайн е Генерална дирекция „Съобщителни мрежи, съдържание и технологии“**, като под нейната шапка е Дирекция „Медийна политика“, която има четири подразделения, а ръководителят ѝ продължава да е същия. В този смисъл, предвид факта, че дирекциите на ЕК са в основата на изработването и изпълнението на политиките на Съюза, приемствеността по отношение на предприетите мерки спрямо дезинформацията е обезпечена. Докато ЕК отговаря за изработването на политиките в цялост като например предлага планове за действие, проекти за законодателство в областта и развива механизмите за саморегулация по темата в ЕС, то допълнително отговорността за мерките и механизмите за противодействие на дезинформацията онлайн на Съюза в сферата на външната политика и сигурността са под шапката на Върховния представител на Съюза по въпросите на външните работи и политиката на сигурност. И в тази връзка е разгледана и структурата на Европейската служба за външна дейност. Посочено е, че стратегиите за противодействие на дезинформацията в специалния случай в сферата на сигурността и външната политика имат два ключови елемента: първо, **екипът за стратегически комуникации с Изтока** и сайтът *EUvsDesinfo* и второ, **Системата за ранно предупреждение** в координация с контактните точки в държавите членки на ЕС.

- **Задача трета: Да се представят, обобщят и систематизират действията на ЕС за противодействие на дезинформацията и да се идентифицират основните тенденции**

Изпълнението на третата задача на Втора глава е разделено на две подзадачи. Първо, чрез исторически анализ е проследено хронологичното развитие на действията

на равнище ЕС по отношение на дезинформацията. Второ – изведени са основните тенденции и е предложен и приложен модел за изследване на хоризонталните политики в ЕС според вида действие и целения от него ефект, който е използван за анализ на предприетите действия за противодействие на дезинформацията.

Първата подзадача акцентира на тезата, че придобиването на цялостен поглед върху действията на ЕС по отношение на дезинформацията онлайн изисква първоначално да се анализират времевата рамка и процесът, при които Съюзът предприема конкретни стъпки в посока изграждане на европейски подход. За целта втората научноизследователска задача във Втора глава представя и обобщава действията на ЕС за противодействие на дезинформацията към септември 2021 година в хронологичен ред. (Таблица 2. от дисертацията)

Анализът идентифицира **различни етапи**, сред които са:

Първи етап, при който мерките за противодействие на дезинформацията онлайн са предприемани **само в полето на сигурността и външните отношения на ЕС**.

Втори етап, при който Съюзът чрез свои действия показва, че осъзнава, че **ефектите от дезинформацията в цифрова среда надхвърлят обхвата на стратегиите в сигурността**, и при който се появяват първите стъпки в посока създаване на европейски подход за противодействие на дезинформацията онлайн.

Трети етап, при който е обявявано предприемането на „**европейския подход**“ за справяне с онлайн дезинформацията. На този етап ЕС избира да върви **в посока саморегулация (Кодекс за поведение във връзка с дезинформацията) с условност спрямо крайния успех тоест с предупреждението, включително към платформите, че ако саморегулацията не е достатъчно ефективна, то ще бъдат обмислени законодателни мерки**. Обособени са и няколко повратни точки в този етап, сред които Планът за действие срещу дезинформацията има следните четири стълба: 1) подобряване на капацитета на институциите на Съюза за откриване, анализиране, разкриване и противодействие на дезинформация; 2) повишаване на координираните и съвместните отговори за справяне с дезинформация от страна на институциите на ЕС и държавите членки; 3) мобилизиране на частния сектор (онлайн платформите и рекламния сектор) за справяне с дезинформацията и 4) повишаване на осведомеността относно дезинформацията и подобряване на устойчивостта на обществото⁹.

---

⁹ European Commission (EC). JOIN(2018) 36 final. Action Plan against Disinformation.

Четвърти етап, след като **саморегулацията е оценена като позитивен, но не и достатъчен инструмент** за противодействие, то се стига до нов период на увеличаване и засилване на действията и инструментите, които Съюза предприема. Нещо повече в рамките на този период ЕС обявява, че ще представи цялостна нова визия за трансформиране на цифровото бъдеще на Европа. Въведен е мониторинг на дезинформация, свързана с Ковид-19 в рамките на Кодекса.

Пети етап, представяне на визията на ЕК. ЕК излиза със Съобщение относно План за действие за европейската демокрация¹⁰. Той има три основни цели: 1) защита на почтеността на изборите и насърчаване на демократичното участие, включително чрез прозрачност на политическата реклама и комуникация; 2) укрепване на медийната свобода и плурализъм; 3) борба с дезинформацията чрез подобряване на капацитета на ЕС и държавите членки (в рамките на ЕСВД и Системата за ранно предупреждение), повече задължения и отчетност за онлайн платформите (издаване на насоки за укрепване на Кодекса за поведение във връзка с дезинформацията, създаване на постоянна рамка за мониторинг на Кодекса) и даване на възможност на гражданите да вземат информирани решения (финансирането на различни граждански организации, журналисти, и висши учебни училища и разнообразяване на инициативите, свързани с борба с дезинформация и медийна грамотност).

Десетина дни по-късно ЕК излиза с **предложение за регламент на ЕП и на Съвета относно единния пазар и цифровите услуги и за изменение на Директивата 2000/31/ЕО¹¹ (ЗАЦУ) и с предложение за достъпни и справедливи пазари в цифровия сектор (ЗАЦП)**, като се цели да се въведат всеобхватни правила, приложими за всички услуги на информационното общество. Нещо повече ЕК обявява, че тези две предложения са в основата на амбициозна реформа на цифровото пространство в ЕС. В координация с тези две предложения ЕК представя и Насоки за засилване на Кодекса за поведение, които следва да се гледат заедно със законодателния пакет, като по този начин се очертава въвеждането на подход на двойна предпазна мрежа по отношение противодействието на дезинформацията в ЕС.

Към април 2022 г. инициативите на ЕК за подобряване на цифровата среда продължават, като ЕК работи по Цифров компас на Европа и Декларация относно цифровите права, провежда Обществени консултации за Законодателен акт за

---

¹⁰ European Commission. (EC). COM(2020) 790 final. On the European democracy action plan.

¹¹ European Commission (EC). COM(2020) 825 final. Proposal for a regulation of the European parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC.

свободата на медиите и предприема допълнителни мерки за противодействие на дезинформацията в контекста на войната в Украйна.

Втората подзадача е изпълнена на база на извършения исторически преглед, анализ на предприетите действия и моделиране. Настоящото изследване отчита три основни тенденции по отношение на стратегиите на ЕК за противодействие на дезинформацията, които са **в подкрепа на хипотезата, че Съюзът активно търси решение за справяне с това явление, като с течение на времето открива нови измерения, които постоянно променят изначалната му стратегия и в този смисъл можем да говорим повече за процес, отколкото за установен и статичен европейски подход.**

Първата тенденция, което се откроява е **смяната на предмета и обхвата** - от пропаганда през фалшиви новини към дезинформация в контекста на защита и регулиране на цифровите права и услуги. Фокусът по отношение на предмета и обхвата на действие на ЕС се изместват във времето. Първоначално европейските институции приемат като основна заплаха пропагандата и дезинформационните кампании от трети държави (Екип за стратегически комуникации с Изтока, проект „EUvsDisinfo“). Впоследствие фалшивите новини надскачат тази рамка и се превръщат в предизвикателство за държавите членки, което кара ЕК да потърси ново решение (обществено обсъждане, Евробарометър). В този процес ЕК осъзнава, че обхватът далеч надхвърля фалшивите новини (доклад на Експертна група на високо равнище) и е нужно по-ясно дефиниране на проблема. Впоследствие термина „дезинформация“ се приема за най-адекватен да опише проблематиката на явлението в рамките на ЕС (Съобщение на ЕК със заглавие „Справяне с онлайн дезинформацията: европейския подход“, План за действие за борба с дезинформацията), като Съюзът възприема и своя дефиниция, за да може да търси ефективни отговори на описаното явление.

С нарастване на изследванията и експертизата по темата, както и след наблюдение на ефектите от прилаганите мерки, ЕК се ориентира, че дезинформацията не може да бъде ограничена без да се утвърди нова и адекватна медийна екосистема в цифрова среда, и следва противодействието и да е елемент от цялостната стратегия за цифрова трансформация, придружена с регламентиране на цифровите права и услуги (Съобщение на ЕК относно „Изграждане на цифровото бъдеще на Европа“, предложение за Законодателен акт за цифровите услуги, Цифров компас на Европа).

Предвид контекста ЕС предприема и действия, които да са насочени едновременно към повече от един въпрос от дневния ред на Съюза. Така в докладите на

подписалите Кодекса за поведение има акцент върху дезинформацията по отношение на изборния интегритет в рамките на изборите за ЕП от 2019 г. (Първи доклади в изпълнение на Кодекса за поведение), върху кризата с Ковид-19 (Съобщение „Борба с дезинформацията за Ковид-19: боравене с точни факти“, Програма за мониторинг на дезинформацията за Ковид-19) или върху войната с Украйна.

Втората тенденция, която е изведена, е **смяната на подхода - от саморегулация към съвместна регулация**. Паралелно с промяната на предмета и обхвата, ЕС променя вида на действията, които предприема спрямо целения ефект. За целите на настоящото изследване е изработен модел, който би могъл да бъдат приложен за изследване и на други хоризонтални политики. Неговата основа цел е да категоризира действията на ЕС за противодействие на дезинформацията към януари 2022 г. спрямо целения ефект на предприетите стъпки от страна на ЕС, за да може по-ясно да дефинира избрания подход и неговите характеристики. Предложеният модел позволява всички действия в рамките на една политика да бъдат систематизирани, така че да се определи дали преобладава търсенето на политически, практически и експертен, регулаторен или саморегулаторен ефект и какъв е балансът между тях, като по този начин се определя и подхода по отношение на разглеждания проблем.

Приложеният модел анализира развитието на подхода на ЕС според вида действие и целения от него ефект. На база на направения анализ са обособени четири основни вида категории. Първо, действия, които целят да постигнат стратегически и/или политически ефект. Второ, такива, които имат за цел да доведат до саморегулаторни механизми. Трето, стъпки, чийто ефект би бил въвеждане на законодателни промени. Четвърто, действия, които целят да предизвикат експертен, научен или практически ефект, включително сред определена група от заинтересованите страни, или оценка на предприетите досега действия.

Стъпвайки на хронологията, анализирайки и систематизирайки действията, разгледани подробно в дисертационния труд, може да се обобщи, че в различните етапи от процеса на формиране на стратегия на ЕС за противодействие на дезинформацията, подходът на ЕС може да се определи и дефинира по различен начин, което подкрепя хипотезата на изследването, че **стратегията и подхода на ЕС за противодействие на дезинформацията са в процес на постоянно развитие**.

Първоначално ЕС подхожда по-скоро стратегически спрямо политическите насоки на Съюза, като заявява желание да предприеме стъпки, включително под натиск на държавите членки, в посока действия, от една страна, за справяне с

дезинформационните кампании (Екип за стратегически комуникации с Изтока) и от друга, за предотвратяване на фалшивите новини. На този етап ЕС търси предимно политически ефект и предлага и такъв подход, основан предимно на политически инструменти с практически елемент (Среща на върха последвана от създаването на сайта *EUvsDisinfo*).

Невъзможността на ЕК да се ориентира в същността на проблема с фалшивите новини води до решението да се използва научен и експертен подход (изследване на Евробарометър, назначаване и доклад на Експертна група на високо равнище, състояща се от експерти и учени), на който да стъпи преди да предприема по-нататъшни действия. На този етап подходът на ЕС не е толкова комплексен, като търси политически и практико-приложен ефект, основан на експертиза.

Впоследствие осъзнавайки, че фалшивите новини са само симптоматиката на един далеч по-сложен въпрос, ЕК стъпва на резултатите от работата на експертите и изследователите, за да предприеме отново политически стъпки (Съобщение на ЕК със заглавие „Справяне с онлайн дезинформацията: европейския подход”, План за действие за борба с дезинформацията), ЕС се насочва към саморегулация (Кодекс за поведение, Съвместно съобщение „Борба с дезинформацията за Ковид-19: боравене с точни факти“) и следват практически действия в тази посока, които да бъдат приложени и в последствие оценени (Доклад за напредъка по СОМ (2018) 236, Оценка на Кодекса за поведение). На този етап подходът на ЕС може да се определи като саморегулаторен с целен политически и практико-приложен ефект.

Успоредно с практичните и експертни действия в изпълнение на заложените към онзи момент цели (Европейска обсерватория за цифрови медии, докладите в изпълнение на Кодекса за поведение, Специален доклад „Дезинформация, която засяга ЕС – въпреки предприетите действия, тя все още не е овладяна“), през 2020 г. започват и серия от нови политически постъпки с цел промяна на досегашния подход (Съобщение относно „Изграждане на цифровото бъдеще на Европа“, Съобщение относно „Плана за действие за европейската демокрация“) в посока въвеждане на регулация и създаване на нов модел на съвместна регулация или т.нар. двойна предпазна мрежа (Предложението за Законодателния акт за цифровите услуги на ЕП и Съвета на ЕС, Съобщение относно Насоки за подсилване на Кодекса за поведение). Към момента изгледа, че ЕС се насочва към комплексен подход на съвместно регулиране, целящ политически и практико-приложен ефект, който според заявките на ЕК се очаква да е факт след приемането на Законодателния пакет за цифровите услуги

и пазари и ефектите от неговото прилагане да се видят на практика. Приложимостта на този подход ще се следи с интерес и се очакват задълбочени анализи както от академичната общност, изследователите и експертите, така и от политиците и законодателите в цял свят, тъй като нуждата от предефиниране на старата и утвърждаване на нова медийна екосистема е глобално предизвикателство, чийто отговор се търси във всички държави по света.

В заключение за относително краткия период между 2015 и 2022 година подходът към дезинформацията онлайн в рамките на ЕС от секторен (в сферата на сигурността) преминава към хоризонтален (засягащ като цяло функционирането на единния цифров пазар) - и от целящ предимно политически ефект се насочва към комплексен подход на съвместно регулиране с целен политически и практико-приложен ефект.

Третата тенденция е засилването на усилията на ЕК спрямо политическия контекст на наднационално ниво, който влияе в посока към промяна на първоначално избрания подход.

Между 2015 и 2022 г. се отчитат периоди на увеличаване на усилията по темата дезинформация и такива на затишие. Два са активните времеви диапазона, върху които се изгражда основата на стратегиите на ЕС за справяне с дезинформацията.

Първият период е в рамките на 2018 г., когато се полагат основите за изграждане на бъдещия модел и, който до голяма степен се дължи на заплахата за демократичното протичане на изборите за членове на ЕП през 2019 г., след доказателствата, че микротаргетирането и дезинформацията, особено в социалните медии, имат роля за крайния резултат на референдума във Великобритания за излизане от Съюза.

Вторият период на засилено политическо действие е през 2020 г., когато вече новият състав на ЕК (2019-2024) е стъпил в длъжност и започва да работи за реализиране на своите приоритети и цели, по начините, които смята за най-ефективни, и то в контекста на световна пандемия, която доведе и до въвеждане на понятието инфодемия, след като дезинформацията и конспиративните теории се превърнаха в заплаха, включително за общественото здраве.

От февруари 2022 г. с оглед на безпрецедентната информационна война и дезинформацията, свързана с войната в Украйна, ЕС предприема допълнителни действия в областта на противодействието.

- **Задача четвърта: Да се определи европейския подход и да се анализират инструментите за противодействие на дезинформацията онлайн в ЕС**

Изпълнението на четвъртата задача на Втора глава е разделено на три подзадачи. Първо, да представи и анализира първи стълб от двойната предпазна мрежа, а именно саморегулаторния инструмент **Кодекс на поведението във връзка с дезинформацията**, и прилагането му. Второ, да представи и анализира втория стълб – очакваната регулация в ЕС по темата, а именно **предложението за Законодателен акт за цифровите услуги**. Трето, да се представят и анализират **допълнителните инструменти и механизми на ЕС, които подпомагат тази рамка за противодействие на дезинформацията онлайн**.

Първата подзадача налага да се разгледат въпросите кои са подписалите Кодекса, как е създаден той и какви са неговите цели. **Основната цел на Кодекса** е да намали разпространението на дезинформация онлайн чрез: 1) подобряване на прозрачността на начина, по който се използва рекламата за демонетизиране на разпространителите на дезинформация като се въведе повече контрол по отношение поставянето на реклами в уебсайтове, които разпространяват дезинформация; 2) повишаване на прозрачността на политическата реклама (разграничаването и от друг тип реклама) и на такава, която е базирана на даден обществен проблем, както и на лицата, които заплащат за разпространението ѝ; 3) ограничаване на използването на автоматизирани ботове и на други манипулативни техники, използвани за изкуствено разпространение на дезинформация; 4) овластяване на потребителите чрез подобряване на достъпа до разнообразно и надеждно съдържание, което да доведе до по-доброто ѝ разпознаване; 5) улесняване на дейностите, включително чрез по-голям достъп до данни, свързани с проверката на факти и с изследвания, за да се разбере обхватът и размерът на феномена дезинформация и да може да се анализира задълбочено проблемът и възможните механизми за противодействие.

В дисертационния труд са представени и анализирани докладите на големите онлайн платформи. Посочени са резултатите и заключенията от междинния мониторинг на докладите и годишните самооценките за работата на Кодекса. Систематизирани са, включително в табличен вид, постиженията и недостатъците на Кодекса на поведението във връзка с дезинформацията според цялостната годишна оценка на ЕК спрямо основните му стълбове. Обобщена е информацията от месечните доклади на платформите в рамките на Програмата за мониторинг на дезинформацията

за борба с Ковид-19. Анализирани са предвидените промени във функционирането на Кодекса и перспективите пред укрепването му в условия на очаквана регулация.

При промяната на подхода в ЕС, Комисията оценява позитивните ефекти от прилагането на Кодекса и го запазва, като важен инструмент и първи стълб за противодействие на онлайн дезинформацията в ЕС, който включва онлайн платформите и рекламната индустрия в търсенето на решения за справяне с негативните ефекти на това комплексно явление, но след неговото усъвършенстване и в условие на приети законодателни мерки в областта, които са насочени не само към дезинформацията, но и като цяло към управление на медийната екосистема в цифрово време.

Втората подзадача е посветена на втория стълб от *двойната предпазна мрежа* в ЕС, а именно **законодателните инициативи за регулиране на цифровите услуги и цифровите пазари**. Тази част от текста анализа известните институционални и експертни документи и оценки, за да разгледа перспективите пред очаквания Законодателния пакет за цифровите услуги и пазари за противодействие на дезинформацията онлайн. Научноизследователските задачи, които си поставя тази част, са: да представи ЗАЦУ, неговите цели и категориите доставчици на услуги, които той разграничава и техните нови задължения; да акцентира върху тези аспекти, които касаят дезинформацията и да систематизира дискурсите по отношение на възможностите и рисковете пред законодателния акт и търсенето на баланс между борбата с дезинформацията и зачитането на свободата на изразяване, който е неразривно свързан с балансирано управление на платформите и онлайн пространството.

На първо място са представени двете предложения за надграждане на правилата, регулиращи цифровите услуги в ЕС: Законодателния акт за цифровите услуги и Законодателния акт за цифровите пазари.

На второ място е извършен анализ на очакваните ефекти спрямо различните целеви групи. Застъпена е тезата, че ЕК с представянето на предложението се опитва да обхване всички актьори в рамките на медийната екосистема в цифрово време, като си поставя за задача новите правила да са както адекватни за онлайн средата, така и да са в полза на различни целеви групи: обществото като цяло, отделните граждани и потребители, за бизнес потребителите на цифрови услуги и за доставчиците на цифрови услуги, вкл. големите онлайн платформи, а след постигнатото политическо споразумение по отношение на текста на законодателното предложение - и за големите онлайн търсачки.

На трето място е представена основната концепция на ЗАЦУ, при която има класификация на доставчиците на цифрови услуги и диференциация на различните задължения на всеки един посредник в зависимост към това, в коя категория спада.

ЗАЦУ разделя доставчиците в следните групи: доставчици на посреднически услуги (предлагащи мрежова инфраструктура: доставчици на интернет достъп, регистратори на имена на домейни); доставчици на хостинг услуги (облачни и уеб хостинг услуги); много големи онлайн търсачки¹² (с повече от 10% от 450 милиона потребители в ЕС); онлайн платформи (онлайн магазини, вкл. за приложения, социалните медии, споделящи съдържание, за съвместна икономика) и много големи онлайн платформи (платформи, достигащи повече от 10% от 450 милиона европейски потребители месечно).

Към момента (тоест преди да влезе в сила ЗАЦУ) правилата за отговорност се прилагат за всички услуги на информационното общество, независимо от техния пазарен статус или пазарна мощ. Според новото предложение обаче всички доставчици на услуги трябва да спазват някои общи правила, но то не установява идентични задължения за всички посредници, а напротив разделя ги на различни категории доставчици на услуги, като по-мощните и големи платформи имат повече задължения, а ЕК определя големината им на база на нивото на редакционен контрол и пазарна мощ (в Таблица 6. на дисертационния труд). За малките и средни компании се предвижда да имат задължения, пропорционални на техните възможности и големина, като същевременно следва да гарантират, че остават отговорни. За големите онлайн платформи, които крият специфични рискове за разпространението на незаконно съдържание, за обществената сигурност, във връзка с дезинформацията и т.н., са предвидени повече изисквания и задължения.

В дисертацията са разгледани и специфичните видове задължения, които ще се очаква да спазват различните видове доставчици. Според официалното предложение от декември 2020 г. на ЕК всички доставчици ще имат нови задължения за прозрачно докладване на премахването и блокирането на информация, считана за незаконно съдържание или за противоречаща на общите условия на доставчиците; трябва да създадат „единно звено за контакт“ в ЕС и да определят законен представител в Съюза за такива, които оперират на него, но нямат седалище в държава членка на ЕС.

---

¹² Тук трябва да се направи уговорката, че много големите онлайн търсачки отсъстваха от проекта на ЕК от декември 2020 г. за ЗАЦУ и бяха включени преди постигането на политическо споразумение между Съвета и ЕП.

В допълнение към тези задължения доставчиците на хостинг услуги трябва да предоставят прозрачни правила, свързани с механизмите за уведомяване и сваляне, и да разкриват причините, които са в основата на решенията за деактивиране на достъпа до незаконно съдържание, като тази информация трябва да бъде предоставена в база данни, контролирана от Комисията.

Онлайн платформите и много големите онлайн платформи се подчиняват на режима на *доверения сигнализатор*, при който сигнализаторите уведомяват платформите за незаконно съдържание и те, от своя страна, трябва да действат по този въпрос *приоритетно и без забавяне*. Това формализира процедурите за *известяване и сваляне* в обвързващо законодателство на ЕС. ЗАЦУ изисква големите платформи да изградят мрежа от доверени сигнализатори, за да бъде този процес част от вътрешна система за жалби. По-големите платформи също имат и специфични задължения да проверяват самоличността на рекламодателите и да разкриват подходяща информация, свързана с процедурите при персонализираните реклами и т.нар. *микротаргетиране*.

Само за много големите платформи са въведени следните отговорности: задължават се да извършват оценка на системните рискове, породени от или свързани с функционирането и използването на техните услуги, и да предприемат адекватни и ефективни мерки за ограничаване на въпросните рискове; трябва да се подлагат на външни и независими одити; да създадат прозрачност на системите и алгоритмите, по които се избира и препоръчва съдържание до потребителите; да споделят данни с публични власти и изследователи; да спомогат при нужда от кризисни отговори и да участват в Кодекса на поведение.

Някои елементи на проектното предложение и на текста, за които се постигна финално политическо споразумение, се различават. На първо място са добавени много големите онлайн търсачки (МГОТ) като отделна категория в обхвата на ЗАЦУ, които ще следва да носят по-голяма отговорност за ограничаване на незаконното съдържание онлайн; да участват в кризисния механизъм, предложен в следствие на войната с Украйна, който ще бъде прилаган и за много големите онлайн платформи (МГОП); да участват в нов надзорен механизъм, който поддържа принципа на държавата на произход; да анализират системните рискове, които те създават, и да извършват анализ за намаляване на риска заедно с МГОП. Този анализ трябва да се извършва всяка година и ще позволи непрекъснат мониторинг, насочен към намаляване на рисковете, свързани с разпространението на незаконно съдържание, неблагоприятно въздействие върху основните права, манипулирането на услуги, оказващи влияние върху

демократичните процеси и обществената сигурност, неблагоприятно въздействие върху насилието, основано на пола, и върху непълнолетни и сериозни последици за физическото или психическото здраве на потребителите. МГОП и МГОТ ще трябва да предложат на потребителите система за препоръчване на съдържание, което не се основава на тяхното профилиране.

Другите промени включват, че: докладванията на престъпления ще бъдат задължения и на предоставящите хостинг услуги; специални задължения за пазарите; платформите, достъпни за непълнолетни, ще трябва да въведат специални мерки за защита, за да гарантират тяхната безопасност онлайн, особено когато знаят, че потребителят е непълнолетен. На платформите ще бъде забранено да представят насочена реклама въз основа на използването на лични данни на непълнолетни, както е определено в правото на ЕС; забрана на подвеждащи интерфейси, известни като „тъмни модели“, и практики, насочени към подвеждане на потребителите.

На трето място, в тази подчаст е изведено конкретно значението на ЗАЦУ за противодействието на дезинформацията.

На последно място са дискутирани различните елементи и аспекти от актуалния дебат, като дисертацията очертава няколко проблемни плоскости: отговорност на платформите; премахване на съдържание и премахване на потребителското съдържание и доверените сигнализатори; регулирането на процеса, а не на речта или конкретното съдържание; опасността от свръхблокиране и презумпцията за „конкретно знание“; незаконното срещу вредното съдържание; прозрачността по отношение на рекламата и алгоритмите; насочената реклама, лобизма и сблъсъка на интереси; защитата на редакционното съдържание; управлението и самооценката на системни рискове; ефективността и степените на прилагането на европейския подход в отделните държави и настъпилите промени преди окончателното приемане на ЗАЦП и ЗАЦУ.

В изпълнението на третата подзадача са представени и е анализирано прилагането и на допълващите двата стълба механизми и инструменти. В частност са изследвани **Системата за ранно предупреждение** във връзка с дезинформацията, **инициативите за медийна грамотност**, **Европейската обсерватория за цифрови медии**, както и други като и работата на работи Съвместния изследователски център на ЕС. Прогнозирано е, че подходът на двойна предпазна мрежа се очаква да продължава да бъде допълван от различни други механизми както в сферата на сигурността, така и в областта на медийната грамотност, качествената журналистика и изследванията, включително чрез финансирането по различни проекти на ЕС.

Основни изводи и резултати

Посочено е, че противодействието на различни проявления на дезинформацията онлайн към момента е в полето на общата правна рамка за защита на свободата на словото. В този смисъл е подкрепена тезата, че **медийната политика на ЕС се развива постепенно и се формира и реализира спрямо поставените от самия Съюз цели и политически стратегии, а стратегиите за противодействие с дезинформацията онлайн на ЕС са пример в тази посока.**

Аргументирана е тезата, че **противодействието на дезинформацията онлайн в ЕС е хоризонтална политика, а администрациите в структурите на ЕК и ЕСВД имат основните отговорности за изпълнение на европейския подход за противодействие на дезинформацията онлайн.**

В дисертацията е определен и анализиран европейският подход за противодействие на дезинформацията. Посочено е, че той се изгражда като модел на **двойна предпазна мрежа**, която включва всички заинтересованите страни при определянето на критериите и проектирането на решенията, в опит да се позволи гъвкавостта, необходима за справяне с рисковете в бързо развиваща се цифрова среда. **Подходът е формиран от два основни стълба – Кодекс на поведение (саморегулация) и предложения Законодателен пакет за цифровите услуги (регулация), които са замислени като взаимосвързани и взаимозависими.** Този подход на съвместна регулация е подкрепен от допълнителни механизми за противодействие на дезинформацията, сред които **са инвестиция в образование; инициативи за медийна и цифрова грамотност; Системата за ранно предупреждение във връзка с дезинформацията; Европейската обсерватория за цифрови медии и други.** Според ЕК Законодателният акт за цифровите услуги ще противодейства на дезинформацията с подход, които се основава на следните елементи: справяне с незаконното съдържание и системните рискове особено по отношение на много големите онлайн платформи; овластяването на потребителите по отношение на рекламите, които достигат до тях; създаване на обвързващи задължения за управления на риска за онлайн платформите.

Основната хипотеза, която е защитена в тази глава е, че въпреки предприетите на ниво ЕС мерки и обявяването от ЕК през 2018 година на възприет вече „европейски подход“, то **Съюзът е в процес на активно търсене на ефективни решения за изграждане на своя модел за противодействие на един толкова комплексен и многопластов проблем, какъвто е дезинформацията, приемайки го като част от**

амбициозна реформа за управлението на цифровото пространство, услуги и пазари в ЕС.

Европейският подход към противодействието на дезинформацията онлайн има свои специфики, които го правят уникален, иновативен и основополагащ за търсенето на модели в областта.

Настоящото изследване констатира на база на извършения анализ динамичния характер на „европейския подход“ за противодействие на дезинформацията. В тази връзка, първо, обхватът на предмета във времето се измества от справяне с дезинформационни кампании към борба с фалшивите новини до противодействие на дезинформацията като цяло. През 2018 година Съюзът приема своя дефиниция¹³ за дезинформация, която позволява да се предприемат и по-прецизни мерки спрямо определения обхват. В този смисъл, докато в полето на външната политика и политиката за сигурност предмет на противодействието са хибридните заплахи, пропагандата и дезинформационните кампании, които имат като ключова характеристика намерението за вреда, то в рамките на предприятия впоследствие от Съюза подход, включващ и насърчаване на образованието и медийната грамотност, се цели въздействие върху съдържание, при което не е доказано намерението за вреда тоест такова, което може да бъде категоризирана и като *мисинформация*.

Второ, европейският подход за противодействие на дезинформацията е хоризонтален. През 2018 г. с представянето на доклада на Експертната група на високо равнище ЕС преразглежда досега прилагания секторен модел, при който пропагандата и дезинформационните кампании са във фокуса на предприятиите от Съюза мерки, и започва процес на изграждане на хоризонтална политика.

Трето, развитието на тази хоризонтална политика се развива през призмата на две приоритетни цели на Съюза, а именно изграждане на конкурентна цифровата икономика, основана на високо образовано цифрово общество и икономика основана на знанието (Кодекса на поведението, Законодателния пакет за цифровите услуги и пазари), част от вътрешната политика на ЕС, и защита на европейската публичната сфера от външна намеса, включително от хибридни заплахи, пропаганда и дезинформационни кампании (Екип за стратегически комуникации с изтока, EUvsDesinfo и Системата за ранно предупреждение), част от външната политика на Съюза. Разграничаването на изготвяните от ЕС механизми спрямо постигането на тези

---

¹³ European Commission (EC). COM(2018) 236 final. Tackling online disinformation: a European Approach.

две основни цели, води и до **създаването на отделни процеси, които макар и в някаква степен да са координирани, остават недостатъчно ясно свързани помежду си.**

На база на този динамичен процес се формират и двата стълба в подхода на ЕС за противодействие на дезинформацията.

Кодексът на поведението във връзка с дезинформацията от въвеждането му досега е оценено като полезен инструмент, въпреки че неговите дефицити по отношение на прилагането му са отбелязани, като например липсата на достатъчно прозрачност, затова как подписалите страни изпълняват поетите ангажменти, общи мерки и липса на яснота относно обхвата, ограничен брой подписали страни, различна степен на прилагане както от страна на подписалите го, така и в рамките на държавите членки на ЕС и т.н. Очакването този инструмент на саморегулирането да бъде усъвършенстване и да работи в синхрон с мерките предвидени в Законодателния пакет за цифровите услуги, които са насочени не само към дезинформацията, но и като цяло към управление на медийната екосистема в цифрово време, е изразител на разбирането от страна на Съюза, че дезинформацията е симптом на нуждата от създаване на нови инструменти и механизми на вече нефункциониращата адекватно информационна система.

ЗАЦУ актуализира, но не заменя Директивата за електронна търговия, създава *Ex-ante* правила, които да важат за големите онлайн платформи, чиято роля на пазачи на входа на информационното съдържание продължава да става все по-влиятелна и значима.

В заключение, макар че дезинформацията не е единственият проблем, на който се търси отговор чрез предложения регламент, то комбинацията между Кодекса за поведение във връзка с дезинформацията и ЗАЦУ въвежда подход на съвместно регулира, който се очаква да е много по-ефективен за противодействието на това явление в ЕС, отколкото прилагания досега модел на саморегулация. Предложението за ЗАЦУ е огромна стъпка напред в областта на регулирането на цифровото пространство, и в частност на платформите, но продължава да има много въпроси, чиито решения са комплекси, сложни и свързани с намиране на подходящите баланси. В този смисъл рисковете и опасенията на изследователите и експертите в областта са фокусирани върху ефектите от управлението както на незаконно, така и на законно съдържание, което причинява вреда; ролята, отговорността и добросъвестността на платформите в

този процес, свързан и с премахването на съдържание въз основа на недостатъчно ясни критерии и други.

2.2.4. Трета глава: Прилагането на подхода на ЕС: Случаят с България

Целта на Трета глава е да се изследва случаят с България, като пример за прилагането на подхода на ЕС в една от държавите членки, като са поставени четири задачи: 1) да се постави рамката на предприятия от ЕС подход, обуславяща различията при прилагането на мерките от и в държавите от Съюза; 2) да се контекстуализират спецификите на българския случай; 3) да се представи и систематизира общата правната рамка на онлайн доставчиците и на обществените отношения в цифрова среда в България като страна членка на ЕС и 4) да се анализира актуалното състояние в България по отношение на прилагането на европейския подход.

- **Задача първа: да се определят и проследят различия при прилагането на европейския подход за противодействие на дезинформацията онлайн в държавите членки.**

Изпълнението на първата задача на Трета глава е разделено на две подзадачи. Първо, са представени и анализирани различията при прилагането на инструментите от и в рамките на държавите членки на Съюза. Второ е анализирано различното поведение на платформите спрямо различните държави членки, като нееднаквото обслужване и модерирание на съдържанието от страна на платформите на различните национални пазари и езици.

В началото на тази част се представят и анализират проявленията, които потвърждават тезата, че в държавите членки подходът се прилага различно, както и се разглеждат причините за тези разлики.

Фокусът е върху допълнителни мерки за противодействие на дезинформацията (Системата за ранно предупреждение, Седмица на медийната грамотност, Европейската обсерватория за цифрови медии и т.н.), при които се наблюдава различна степен на ангажираност на държавите. Отбелязано е, че на този етап трудно може да се направи цялостен преглед на различията по отношение на прилагания от ЕС подход във връзка с дезинформацията, защото самият той е в процес на създаване и в този смисъл по отношение на саморегулацията (първи стълб на подхода) различията в прилагането се обуславят от действията или бездействията на платформите, а не толкова на държавите, а регулацията (втория стълб на *двойната предпазна мрежа*) – още не е приета и съответно не се прилага към момента. Във текста е разгледано и различното прилагане

на ангажиментите, включени в Кодекса, от страна на платформите. Аргументирана е тезата, че способността на платформите да се саморегулират в различните държави от ЕС по сходен, ако не може по идентичен начин, се превръща в ключов елемент с висока степен на значимост за ефективността на Кодекса във връзка с дезинформацията. **Извършените до този момент анализи отчитат липса на еднакво изпълнение на Кодекса от страна на подписалите го, както и неравномерен напредък на мониторинга на предприетите стъпки за изпълнение на поетите ангажименти.**

Констатирано е, че според Плана за действие за борба с дезинформацията на ЕС онлайн платформите и контактните точки от Системата за ранно предупреждение следва да си сътрудничат, но отсъства информация това да се случва и **продължава да се наблюдава тенденцията в различните държави от ЕС, платформите да предприемат различни действия, проекти или инициативи.** В този контекст, в дисертацията се потвърждава препоръката да се повиши не само участието на държавите членки на ЕС в Системата за ранно предупреждение, но и по-активно участие на платформите в прилагането на подхода за противодействие на дезинформацията в ЕС и в рамките на инструментите, въведени от Съюза.

- **Задача втора: да се обобщят и систематизират спецификите на цифровата среда в България с цел да се даде контекста, в който се развива разглежданият проблем.**

В тази част от текста са представени различни индекси, изследвания и проучвания, които да очертаят контекст и специфики на цифровата среда в България, за да може да се изследва случая с България при прилагането на европейския подход, след като вече е обосновано, че се наблюдават сериозни различия в държавите членки.

В рамките на тази част се стига до извода, че България разполага с една от най-бързите интернет връзки в света и на този фон значението на информирането от новините онлайн или от Интернет източници продължава да расте, но състоянието на свободата на словото в сравнителен план с останалите европейски държави остава по-застрашена, а цифровата грамотност е ниска, което **предполага и по-висока степен на уязвимост от дезинформация.**

- **Задача трета: да се представи и анализира правната рамка на онлайн доставчиците и на обществените отношения в цифрова среда в България като държава членка на ЕС**

Изпълнението на третата задача на Трета глава е разделено на три подзадачи. Първо, са представени основните положения. Второ, са представени селекцията от включени в изследването правни актове на ЕС. Трето, разгледани са фактически измерения на правната уредба на обществените отношения в цифрова среда, свързана с посредниците, в България като член на ЕС.

Първата подзадача защитава основната теза, че най-важният фактор, който определя правната рамка в България по отношение на регулацията на онлайн посредниците, е членството на страната в ЕС и че българското законодателство в тази област изцяло се основана на европейските законодателни достижения.

В тази част е посочено, че Конституцията на Република България и общата правна рамка на комуникационните права у нас по начало не прави разлика между онлайн и офлайн съдържание¹⁴. Въпреки това на практика регулацията към момента не предоставя изчерпателен и адекватен инструментариум, така че този принцип да гарантиран и адекватно защитен.

Съгласно действащата към момента Директивата за електронната търговия, правото на ЕС, и поради тази причина и българското, считат платформите в областта на аудиовизуалните и аудиовизуалните медийни услуги за доставчици в информационното общество. Уточнено е, че към момента общото правило (чл. 14 от Директива2000/31/ЕО) е, че на практика в България платформите не носят отговорност за хостинг на незаконно съдържание, ако са изпълнени две условия алтернативно: а) доставчикът няма сведения за незаконна дейност или информация, а във връзка с искове за щети, не е запознат с факти или обстоятелства, от които да е видна незаконната дейност или информация; или б) доставчикът, при получаването на такива сведения или запознаването с такива факти, действа експедитивно за отстраняването или блокирането на достъпа до информацията.

Втората подзадача е да представи основните законодателни актове, които са вече приети в ЕС, и които задават основната рамка за функциониране на онлайн посредниците и за регулиране на обществените отношения в цифрова среда, както и

---

¹⁴ По-скоро като изключение, което потвърждава правилото, може да се посочи предвиждането на различни наказания за незаконно съдържание (порнография) офлайн и онлайн.

българските закони, в които те са транспонирани (приложение III., Изображение 1. От дисертационния труд).

Правната рамка на цифровата среда в ЕС и съответно в България обаче е доста по-обща и се формира от множество актове, тяхното пряко действие или техните транспозиции, които регулират различни аспекти от приложението на цифровите услуги в различни области на живота, като например свързани с цифрово съдържание и цифрови услуги, електронното управление, киберсигурността, електронната търговия, цифровата валута, цифровите идентификации, правото на неприкосновеност на личния живот в сектора на електронните комуникации, авторските и сродните права в цифрова среда и т.н., върху които обаче настоящото изследване няма да се спира подробно, като фокусът е върху тези законодателни мерки, които имат отношение към онлайн посредниците, поради причини вече разгледани в предходните две части на дисертацията.

Третата подзадача представя фактическата обстановка, след като е изрично посочено, че разгледаните актове не предполагат изчерпателност по отношение на фактическата ситуация в сферата на цифровите услуги и пазари, нито разглеждат еднотипни актове, тъй като някои от тях разглеждат цифровите услуги и пазари на базово ниво, а други са по-конкретни, и например, свързани с медийните услуги и услугите на платформите, но са подбрани, така че да дадат актуалната обща рамка на управлението на цифровите услуги и онлайн платформите, спрямо които ще се развиват и стратегиите за противодействието на дезинформацията в България и ЕС. По-конкретно са разгледани: ДЕТ; ОРЗД; Третата ревизия на ДАВМУ, ДАПЦЕП, като те онагледяват и начина на въвеждане на подобна регулация в България. Разгледани са и регламенти (приложение III., Изображение 2. от дисертацията), които още не са влезли в сила или са в процес на изготвяне и приемане на ниво ЕС, но следва да имат водеща роля по отношение на регулирането на онлайн платформите (Регламентът за справянето с разпространението на терористично съдържание онлайн; Предложението за ЗАЦУ и Предложението за ЗАЦП).

- **Задача четвърта: да се изследва фактическото противодействие на дезинформацията на ниво България.**

Изпълнението на четвърта задача на Трета глава е разделено на четири подзадачи. Първо, представени и анализирани са законодателните и институционалните инициативи конкретно във връзка с противодействието на дезинформацията на национално ниво, и второ - гражданските инициативи. Трето, са

изследвани субективните реалности при прилагане на европейския подход в България. Четвърто, изведени са препоръки за подобряване на противодействието на дезинформацията в България в синхрон с европейската рамка.

В рамките на първата подзадача са представени трите, макар и неуспешни законодателни инициативи, свързани с опити за регулиране на невярната информация онлайн в България, а именно чрез Закона за мерките и действията по време на извънредното положение във връзка с Ковид-19, чрез изменение в ЗРТ и чрез изменение в ЗЗЛД. В заключение е посочено, че и трите предложения имат съществени недостатъци, включително повърхностен поглед върху ефективните мерки за противодействие на дезинформацията, и крият риск за нарушаване на свободата на словото и за създаване на условия за цензура в българската медийна среда. И трите предложения не са приети и приложени, което е успех, от гледна точка, на това, че не са въведени нови законодателни мерки, които да доведат до цензура, но от друга страна - са показателни за това, че има групи от интереси, които целят въвеждането на такива мерки, а това означава, че има и възможността в рамките на националното законодателство да продължават опити с такава насоченост. Във втората част са разгледани и институционалните инициативи, които са на етап вербално споделяне на визия за някакви мерки.

В изпълнение на втората подзадача са представени активните граждански организации и част от действията, които предприемат в областта, като са систематизирани по три направления: проверка на факти, журналистическа етика и медийна грамотност. Отбелязано е, че за разлика от липсата на цялостни действия, които да свидетелстват за политика за противодействие на дезинформацията от страна на България, то не липсват инициативи на гражданското общество, които да полагат усилия и да предприемат различни мерки за справяне с дезинформацията в държавата, но въпреки че тези действия са оценени като позитивни сами по себе си, то е отбелязано, че те не могат и не следва да могат да заместят липсата на цялостна политика, и в този смисъл са несистеми и недостатъчно ефективни.

С цел изпълнение на третата подзадача от Трета глава е представено самостоятелно емпирично изследване, което има за цел чрез оценката на селектирана група от експерти в областта да допълни изследването на случая с България, като анализира и структурира субективните реалности при прилагането на европейския подход в държавата. Очертани са конкретните особености на проблемната ситуация и са представени резултатите от емпиричното проучване по отношение на: актуално

състояние на политиката и действията по отношение на противодействието на дезинформация в България; основни предизвикателства и перспективи пред въвеждането и прилагането на европейския подход в страната като цяло и по отношение на отделните елементи и инструменти от европейската рамка; експертната оценка на европейския подход спрямо очакваната му ефективност в България; това кои са отговорните институции и какъв е институционалният капацитет в България; основните различия с другите държави; Предложения за подобряване на съгласуваността и сходството при прилагането от държавите членки; евентуалното въвеждане на мониторинг и оценка; експертните предложения за подобряване на противодействието на дезинформацията в България.

Изпълнението на четвъртата подзадача представлява предложения за подобряване на противодействието на дезинформацията онлайн в България в синхрон с европейската рамка.

На първо място е изведена препоръката за **изграждане на ясна визия за гарантиране на качествена медийна и информационна среда в цифрово време, която включва работещи механизми за противодействие на дезинформацията онлайн на национално ниво, и която да бъде изработена в координация с широк кръг от заинтересовани страни** (правителство, ресорни министерства, медийния регулатор, граждански сектор, академичен сектор, бизнес). Наличието на такава визия или политика би позволила на България да бъде активен участник в процесите на европейско ниво и по този начин тя да може да защитава в по-висока степен специфичните си интереси. В този смисъл ефективното прилагане на вече изработените инструменти на ниво ЕС, което предлагат задължително участие и ангажимент на страната, следва да е минималното, което да бъде направено. Моделът да се изпълняват формално задълженията в рамките на ЕС не е ефективен и води до понижаване на капацитета на България да противодейства на дезинформацията и до отдалечаването на страната от постигането на целите на общоевропейските стратегии и от резултатите на други европейски държави.

Важно тук е да се подчертае, че **създаването на множество и не добре координирани структури, било то работещи или кухи, които не са резултат от цялостна визия, е сериозен риск, който следва да бъде предотвратен или поне минимизиран**. Предвид етапа, на който се намира България, а именно начален или иначе казано е в условия на липса на политика по темата, въпреки скорошните сигнали, че има някакви предложения в посока предприемане на институционални

действия и изграждане на работещ институционален дизайн, то страната има възможността да не допуска създаването на некоординирани структури без ясни компетенции, което би могло да има дългосрочни негативни последици. Недвусмислената и ясно очертана структурирана междуведомствена комуникация и координация е част от настоящата препоръка, като следва да бъдат създадени и разбираеми и ясни механизми за работа и във самите институционални структурни звена и между тях.

Ясната стратегия предполага по-висока резултатност на предприетите мерки. Идентифицирането на мерките и стъпките, които биха довели да ефективно прилагане на европейския подход без да бъде засегната свободата на словото у нас, е елемент от тази препоръка. Тази политика следва ясно да **посочва отговорните институции и техните задължения**, както и да създаде **висока степен на координация, включително конкретно по отношение на противодействието на дезинформацията онлайн**. Подобна политика следва да включва **ясни индикатори за резултат**, която да позволяват **провеждане на мониторинг и оценка с измерими индикатори**, които да позволяват структуриран анализ на ефектите от провежданите политики и мерки в областта.

На второ място, друга основна препоръка е да се **гарантира достатъчна степен на прозрачност**, така че гражданите, изследователите и журналистите да могат да търсят отговорност и да се гарантира приемственост в работата на институциите и организациите, която да не се влияе от пряко от политическия елит, неговата конюнктура или смята. В това число се препоръчва повече прозрачност относно различните отговорности, които имат институции в България и ЕС по отношение на дезинформацията онлайн, както и относно различните инструменти, които се използват за тази цел и как те се отразяват на практика в живота.

Нуждата от повече прозрачност за начина, по които работят платформите, е от определящо значение и за България. Препоръката е прилагането на такива механизми, които да изискват от платформите достъп до **повече данни конкретно за държавата България** и за прилагането на техните политики във връзка с дезинформацията, конкретно за съдържание на български език.

На трето място, **изграждане на капацитет в областта** е задължително условие и в този смисъл препоръка. **Изграждане на координационен орган, който да е отговорен за провеждането на кроссекторна и хоризонтална политика**, както и **създаването и обезпечаването на нов регулаторен орган, натоварен изрично с**

правомощия по отношение на онлайн пространството или реформирането на СЕМ, са добри решение тогава, когато освен адекватни правомощия има и ресурс за прилагане на тези правомощия – човешки, технически и финансов. Изграждането на капацитет следва да привлече експертиза от различни сектори – академичен, правителствен, неправителствен и бизнес и да се осъществява в сътрудничество с европейските институции, международни организации и държавите от ЕС.

На четвърто място, **ефективното включване на критично мислене, медийна грамотност и цифрова грамотност като част от образователния процес в България е основна препоръка**, която се нуждае от допълнително и отделно изследване сама по себе си, но е **ключов елемент за изграждането на една адекватна онлайн информационна система в България**, и в ЕС, без който всички други мерки биха имали лимитиран резултат.

Финалната препоръка е, че за да се гарантира позитивен ефект на всяка една от посочените предложения, то задължително има нужда от предварителни анализи и изследвания, придружени с оценки на въздействието по всяка една от гореизброените точка.

Основни изводи и резултати

В тази част е защитена тезата, че в рамките на ЕС действията за борба с дезинформацията онлайн могат да се разделят в две групи според равнището на прилагане на мерките – такива на национално ниво и други – на наднационално. Тя е доразвита, като е посочено, че по отношение на мерките и стратегиите на наднационално ниво се констатират известни слабости в прилагането от страна на различните институции на ЕС като например липсата на ясна координация по отношение на изпълнението на ангажиментите в Европейския план за борба с дезинформацията¹⁵, но разминаванията между държавите членки са основното предизвикателство пред кохерентността на изпълнение на европейския подход за противодействие на дезинформацията.

Аргументирана е хипотезата, че **правната рамка на противодействието на дезинформацията както в ЕС, така и в България не може да се разглежда изолирано и е част от по-широката уредба на отношенията в цифрова среда, и**

---

¹⁵ European court of auditors. (2021) Special Report 09/2021: Disinformation affecting the EU: tackled but not tamed.

въпреки че към момента правна рамка за противодействие на дезинформацията на национално ниво в България още да не е произведена, то тя ще се развива в контекста на европейското законодателство в областта на цифровите услуги и в широк смисъл, то обуславя нейното развитие. Тезата е доразвита с твърдението, че липсва политика за противодействие на дезинформацията онлайн на национално ниво и страната по-скоро формално изпълнява ангажиментите си поети в рамките на ЕС, но не полага координирани усилия в областта и по този начин не работи по същество за ефективното прилагане на европейския подход на национално ниво, което служи в подкрепа на тезата, че европейските стратегии по изследваната тема се прилагат различно в държавите членки в зависимост от техните социалнополитически специфики.

Изведени са основните изводи от проведените дълбочинни интервюта.

Първо, говоренето по темата дезинформация и изтъкването на проблемите, които предопределят нейната сила и значение в българското общество преобладава пред реалните действия, които се предприемат за нейното противодействие.

Второ, структурата на субективната реалност е хетерогенна и разнородна. Структурата, обрисувана от експертите, демонстрира, от една страна, задълбочено разбиране сред експертите на спецификите, пораждащи проблемната ситуация в страната, но за сметка на това познаването на европейските инструменти за противодействието на дезинформацията е по-повърхностно и по-общо, а предложенията за конкретни действия и политика остават предимно в сферата на евентуални интуитивни решения, които обаче не са обект на задълбочен анализ и натрупан експертен опит.

Трето, липсва опит в противодействието на дезинформация онлайн в България. Допълнително липсата на предприети действия в ситуации, при които ЕС и в частност много други държави от Съюза развиват своя капацитет в тази сфера, като например по повод на изборите за ЕП през 2019 година, кризата с Ковид-19 и ваксинацията и войната в Украйна, в България се явяват пропуснати шансове за натрупване на практика и допълнително водят до отдалечаване на страната от европейските ѝ партньори по отношение на ефективността на мерките за противодействие на дезинформацията.

Четвърто, предвид изведените специфики на българския случай липсата на предприети мерки и политика за противодействие на дезинформацията онлайн се дължи по-скоро на естествено последствие от условията на средата, включително на

пренебрегване на темата по същество и липса на капацитет, отколкото на целенасочени действия за саботиране на един процес за изграждане на ефективни политики за гарантиране на качествена информационна среда в страната. Същите тези особености са съществена предпоставка и за продължаваща занапред неефективност и безрезултатност на противодействието на дезинформацията онлайн в България.

Пето, анализът на регистрираните отговори и структурата на субективната реалност показват, че в България отсъстват **национална визия или публични политики за противодействие на дезинформацията онлайн**, но там където някакви мерки се предприемат, то те са **спорадични, хаотични, несъгласувани, недостатъчни, несистеми и присъщи на извънинституционални актьори, какви са гражданските организации, отделни експерти или организации, включително медийни и за проверка на факти.**

Шесто, в допълнение към този факт, **отсъства координация** както между отделните заинтересовани или активни страни, така и между институциите и неправителствените организации и академичните среди, като включително междуинституционалният диалог е изключително затруднен, поради фактори като липса на приемственост, на прозрачност и на ясни отговорности.

Седмо, наблюдава се **амбивалентност на перспективата за подобряване на публичните политики** за противодействие на дезинформацията онлайн в България в синхрон с европейските стратегии. От една страна, има възможни решения, които се очертават, включително от препоръките, и общите, и конкретните, на участвалите в дълбочинните интервюта експерти, и които биха могли хипотетично да повишат ефективността както на прилагането на европейския подход на противодействие на дезинформацията в България, така и да спомогнат за формулиране и изграждане на публични политики, които да създадат механизми за укрепване на медийната среда в страната в цифровата ера. От друга страна, особеностите на българския случай и предпоставките довели до отсъствие на резултати към момента в областта, са съществен аргумент в защита на тезата, че съдържателно и качествено различна степен на ефективност и резултатност е трудно постижима задача, която изисква комплекс от условия и мерки, които да бъдат приложени на практика. Част от тях включват политическа воля, политически и обществен консенсус за стратегическа визия, изработването с участието на широк кръг от заинтересовани страни политики или планове за действие, създаването на инструментариум, ресурсна и техническа база, изработването на капацитет, разпределянето на ясни отговорности, създаване на

гаранции за ефективна координация и прилагане на изработените прави, предвиждане на ясни критерии за отчетност и прозрачност и въвеждането на мониторинг, които регулярно да следи за динамиката на постигнатите резултати и дефицити, така че да може изработеният модел постоянно да се актуализира, за да бъде адекватен към скоростта на развитие на проблемите на цифровия свят и в частност на дезинформацията онлайн.

Наличието на толкова много утешняващи предварителни условия прави създаването, въвеждането и прилагането на ефективна и устойчива политика спрямо медийната система в цифрова време и в частност спрямо политиката за противодействие на дезинформацията онлайн в труднопостижима задача, въпреки индикациите за политическа воля към позитивна промяна в България.

2.2.5. Заключение

Основната теза, аргументирана в Първа глава на дисертацията е, че дезинформацията онлайн, която сама по себе си е многокомпонентен, комплексен и сложен феномен, е симптом на нуждата от промяна и адаптиране на инструментите на досега познатата медийната екосистема, както и от въвеждане на нови механизми, което да доведе до нов системен модел, който да се прилага в цифрова среда и стратегии за противодействие на дезинформацията са част от този цялостен процес на постигането на консенсус между различните заинтересовани страни, така че да се създаде нова, адекватна и ефективна медийна екосистема в цифрово време, която да гарантира в достатъчна степен наличието и достъпа до качествена информация в демократичните общества, за да може комуникативното действие да води до развитие към по-образовано, по-просветено общество и европейска цифрова икономика, основана на знанието.

Изведено е заключението, че дезинформацията не е единственият проблем, на който се търси отговор чрез предложения Законодателен акт за цифровите услуги, а комбинацията между Кодекса за поведение във връзка с дезинформацията и Законодателния акт за цифровите пазари въвежда подход на съвместно регулиране, който се очаква да е много по-ефективен за противодействието на това явление в ЕС, отколкото самостоятелно прилагания досега модел на саморегулация. Изразени са опасения по отношение ролята на заложената презумпция за добросъвестност на платформите в този процес, като липсата на прозрачност на алгоритмите и възможността за премахване на съдържание от технологичните компании продължават

да бъдат отчитани като сериозни рискове. Въпреки че ЕС се опитва да приложи цялостен, многокомпонентен и системен подход, то именно заради комплексността и сложността както на проблема, така и на противодействието му, се наблюдава недостатъчна степен на координация особено между държавите членки и институциите на Съюза, отговорни за прилагането му. Отправена е препоръка за повишено внимание за евентуалните рискове пред свободата на изразяване, които регулация може да предизвика в ЕС.

Основната хипотеза, защитена в Трета глава е, че правната рамка за противодействие на дезинформацията в България, макар още да не е произведена, в широк смисъл е част от правната рамка на цифрова среда в цялост. Нещо повече, България се характеризира с това, че законодателството, което се приема за регулиране на отношенията в цифрова среда, е изцяло обвързано с прилагането на правото на ЕС чрез директното действие на регламентите и транспонирането на директивите на Съюза, като отсъства специфична национална уредба за разлика от държави като Германия и Франция, които имат вече изградени национални позиции и подходи за справяне с дезинформацията онлайн, и на които им се налага да синхронизират вече съществуващи национални актове с европейските такива.

В този смисъл адекватното прилагане на европейския подход е от още по-голямо значение за България, отколкото за държави, които имат свои политики и решения в областта. На база на проведеното изследване на случая и резултатите от извършеното емпирично проучване се откроява тенденцията, че липсата на обща визия и координирана концепция по отношение на националния подход към противодействие на дезинформацията онлайн постоянства в българското общество. Тази предпоставка води до липса на ясна и единна позиция на различните български институции или представители на българската държава, което прави проактивното участие на страната във формирането на европейския подход в неизпълнима задача. Оттам България, чиито политики и правна рамка, свързани с цифрова среда, в широк смисъл са изцяло повлияни от европейските такива, или са директно прилагани без да бъдат достатъчно добре адаптирани или съобразени с националните специфики, по-скоро формално изпълнява ангажиментите си, поети в рамките на ЕС, но нито разбира, нито се стреми да разбира или да работи по същество за ефективното им въвеждане и изпълнение на национално ниво.

Въпреки техния неуспех, опитите за прокаране на законодателни инициативи, при които се наблюдават сериозни съмнения за ограничаване свободата на изразяване и

цензура под претекст борба с фалшивите новини, са изключително индикативни за рисковете, които крие регулирането на съдържанието онлайн в България и за липсата на разбиране на функционирането на интернет. Липсата на данни, на разпознаване и на познаване на практическите измерения от прилагането на европейските инструменти по отношение на дезинформацията онлайн правят участието на страната в общоевропейския дискурс маргинализирано, което е непреодолима пречка пред ефективното прилагане на изработените на наднационално ниво мерки за противодействие. Спорадичните инициативи на гражданския сектор и политическата воля, демонстрирана през месеците март и април 2022 г. в рамките на сравнително скоро избраното към онзи момент правителство в България, не са достатъчни, за да компенсират дефицитите в прилагането на европейския подход и липсата на координирана държавна политика по темата. В този смисъл различното прилагане на европейския подход в България е естествено последствие от реалностите в държавата, което допълнително усилва универсалните други причини за увеличаване на различията между държавите членки.

Предимството на европейския подход за противодействие на дезинформацията се крие именно в разбирането на сложността на разглеждания проблем и предлагането на комплексни и разнородни мерки за преодоляването му. Случаят с България позволява да се проследи въздействието и прилагането на подхода на ЕС за борбата с дезинформацията към момента и води до извода, че липсва висока степен на съгласуваност и сходство при прилагането на европейския подход за противодействие на дезинформацията в различните държави членки на Съюза. Предприемането на стъпки за повече съгласуваност и сходство при прилагането на европейския подход за противодействие на дезинформацията в различните държави членки на Съюза следва да се превърне в основна цел както на наднационално ниво, така и за държавите членки, за да се осигурят условия и предпоставки за ефективното му прилагане в целия Европейски съюз.

Дисертационният труд отправя някои общи препоръки, сред които са: повишаване усилията за гарантиране на намаляването на различията по отношение въвеждането и прилагането на европейския подход в отделните държави членки от ЕС; гарантиране на достатъчна степен на прозрачност и отчетност както по отношение на работата на институциите и инструментите за борба с дезинформацията онлайн на ниво България и на ниво ЕС, така и по отношение работата на платформите; изграждане на ясна визия за гарантиране на качествена медийна и информационна среда в цифрово

време в България, което включва и конкретни механизми за противодействие на дезинформацията в страната, като това би позволило на държавата да е пълноправен участник в процесите на европейско ниво; ефективното включване на критично мислене, медийна грамотност и цифрова грамотност като важна част от образователния процес.

Основното послание на дисертацията е, че качествена информация в цифрова среда е условие за просперитет и развитие на обществото и това може да се постигне само чрез утвърждаване на нова адекватна за съвременния свят медийна екосистема, притежаваща разнообразни инструменти за защита на свободата на изразяване и за противодействие на дезинформацията онлайн. Европейският съюз се явява един от първите международни субекти, които си поставят за цел да изработят подходящ модел на нова такава система в цифрово време. И макар европейските стратегии за противодействие на дезинформацията онлайн да осъзнават значението, комплексността и динамиката на процесите, свързани с този проблем, то ефективните решения ще изискват постоянстващи във времето усилия на всички заинтересовани страни, а ефективността и резултатността от избрания подход не трябва да бъде приемана за даденост, а напротив - той следва да се подлага постоянно на оценка, така че европейското общество да има отговор на актуалните реалности и рискове в цифрова среда.

III. Научни приноси в дисертационния труд

Дисертационното изследване позволява да се идентифицират следните приноси, които могат да се разпределят в три основни направления:

Научни:

- Противоддействието на дезинформацията онлайн е поставено в нова концептуална рамка. Доказана е тезата, че дезинформацията е симптом на нефункциониращите ефективно механизми на медийната екосистема в цифрово време, което е заплаха за качествена информация и оттам за развитието на общество, основано на знанието. Обоснована е нуждата от нов системен модел за управление на цифровата среда, от който са част и стратегии за противодействие на дезинформацията онлайн.

Научно-приложни:

- На основата на сравнителен анализ на законодателни и незаконодателните мерки за противодействие на дезинформацията онлайн в различни държави на база на конкретни параметри е извършена съпоставка на ефектите и резултатите от тяхното действие.
- Предложен е нов модел за анализ на хоризонтални политики спрямо целения ефект на въвежданите инструменти, приложен за изследване на противодействието на дезинформацията онлайн в ЕС. Въз основа на него е определен европейския подход и основните тенденции при изграждане му.
- След анализ на стратегиите за противодействие на дезинформацията онлайн в ЕС е определена ролята на институциите и на отговорните структури в администрацията на Съюза, които изработват конкретните инструменти и механизми. Идентифициран и анализиран е подходът на *двойна предпазна мрежа*. Посочени са рисковете за ефективността на прилаганите инструменти в ЕС, като е отчетен иновативният подход на Съюза. Доказани са чрез научни методи различията при прилагането на европейския подход в държавите членки.
- Представена и систематизирана е общата правна рамка на свободата на словото, в която попада и дезинформацията в ЕС. Защитена е тезата, че правната рамка на дезинформацията онлайн в България, каквато още не е произведена, е в

широк смисъл правната рамка на цифровата среда, която на национално ниво се развива на база на европейските инструменти.

- Обобщени и систематизирани са спецификите на цифровата среда в България. Изследвани и структурирани са субективните реалности при прилагане на европейския подход в България, като е доказана тезата, че държавата формално изпълнява ангажиментите си, поети в рамките на ЕС, но европейските инструментите за противодействие на дезинформацията не постигат целите си на национално ниво.

Приложно-практически:

- Изведени са препоръки и предложения за подобряване на ефективността и ефикасността на публичните политики за противодействие на дезинформацията онлайн както на равнище България, така и на равнище ЕС.

IV. Списък на публикациите по темата на дисертационния труд

4.1. Публикации на български език

1. Юркова, М. (2021). Възможности и рискове пред Законодателния акт за цифровите услуги по отношение на противодействието на дезинформацията онлайн, В: *Електронното научно списание „Реторика Онлайн”, Брой 3*. ISSN 2738-7860
2. Юркова, М. (2021). ЕС в процес на търсене на решения за справяне с дезинформацията онлайн – възможни подходи. В:*Сборник с доклади от международна конференция „Дезинформацията: новите предизвикателства“*, София, Университетско издателство СУ „Св. Климент Охридски”, стр. 151-172, ISBN 978-954-07-5344-7
3. Юркова, М. (2021). Ефективност на инструмента за саморегулация на дезинформацията в ЕС. В:*Сборник с доклади от Шестата съвместна докторантска научна конференция „(Не)Възможният ЕС– време на решения“*, София, Минерва, стр.51-62, ISBN 978-619-7611-07-6
4. Юркова, М., Иванова, И., Ангелов Б. (2020). Европейски избори през 2019: ограничения в анализа на медийното съдържание онлайн в България. В: *Сборник с доклади от Седмата международна научна конференция „Следващите седем на Европейския Съюз“ на Катедра „Европеистика“*, София, с.196-219
5. Юркова, М. (2019). Борба с дезинформацията в програмата на ЕК (2019-2024). В:*Сборник с доклади от Четвъртата съвместна докторантска научна конференция „ЕС с нов ЕП – пътят напред“*, София, Минерва, стр. 48-59, ISBN 978-619-91006-7-7
6. Юркова, М. (2019). Сравнение между европейския подход и националните мерки за противодействие на онлайн дезинформацията. В:*Годишник на СУ. Философски факултет. Том 3/Книга Докторанти за 2018 година*, София, Университетско издателство СУ „Св. Климент Охридски”, стр. 167-179, ISSN 2534-935X
7. Юркова, М. (2018). Първите стъпки към борба с дезинформацията онлайн като пример за формиране на стратегии и приоритети в ЕС. В:*Сборник с доклади от Третата съвместна докторантска научна конференция „Новата перспектива на ЕС – приоритети и политики“*, София, Минерва, стр. 91-101, ISBN 978-619-91006-2-2

4.1. Публикации на английски език

8. Cibian, S., Fierascu, S., Yurukova, M. et al. (2019). *Counter-strategies towards hate and disinformation*. FreeEx, University of Vienna.